

Ungváry Krisztián – Meruk József:

BUDAPEST A SZOVJET VEZETÉSI SZINTŰ HADMŰVELETI IRATOKBAN (1944–1945)

Budapest ostromának kutatása 75 évvel az események után egyre nagyobb népszerűségnek örvend. Az utóbbi időben több fontos munka is napvilágot látott¹ és a Budapest ostromáról szóló monográfia² már a 7. magyar kiadásnál tart, megjelent németül, angolul, oroszul és jelenleg kínai és román verziójának előkészítése folyik.

Az ostrommal kapcsolatos kutatások ma már teljesen más forrásbázisra tudnak támaszkodni, mint az 1990-es években. A legnagyobb áttörést a szovjet dokumentumok rendkívül nagy mennyiségének internetes elérhetősége jelenti. A Pamjaty Naroda oldal ugyanis 2015³ óta folyamatosan teszi közzé a szovjet hadsereg 1941 és 1945 közötti válogatott iratait, amelyeket jelenleg Oroszországi Föderáció Védelmi Minisztériumának podolszki Levéltára (Центральный архив Министерства обороны Российской Федерации) kezel. Emellett az iratok eredetiben is kutathatók itt. A szovjet katonai iratok azonban még most sem férhetők hozzá teljes körben⁴, az NKVD és a katonai közigazgatás anyagai például teljesen hiányoznak és sajnálatos módon nem kutatható a Magyarországról zsákmányolt iratanyag sem. Ennek ellenére a kutató sokszor így is inkább a bőség zavarával küszködik, ha a szovjet katonai dokumentumokról van szó.

2019-ben jelent meg Kamen Nevenkin bolgár kutató „A Budapest Erőd” című kötete. Ez a mű minden korábbnál több szovjet dokumentumot dolgozott fel. Ennek ellenére bizonyos kérdések nem kaptak kellő megvilágítást.

Az alábbi dokumentumközlés Budapest ostromának kutatásához kíván adalékokkal szolgálni. Válogatásunk szempontjai a következők voltak: csak olyan dokumentumot közlünk, amely teljes terjedelmében másutt még nem jelent meg. Fontosnak tartottuk azt is, hogy az itt közölt iratok releváns és fontos kérdésekre világítsanak rá. A szövegben szereplő elírásokat hallgatólagosan javítottuk, az összes katonai rövidítést feloldottuk. Annak érdekében, hogy ezek az oroszul nem tudók számára is értelmezhetőek legyenek, a szovjet rövidítések jegyzékét mellékletben közöljük.

A dokumentumok jelenlegi fellelhetősége az Oroszországi Föderáció Védelmi Minisztériumának podolszki Levéltára, ahonnan minden irat szabadon letölthető.

¹ A teljesség igénye nélkül: Hingyi László: Budapest ostroma 1944–1945. Források Budapest ostromának történetéből. - Etalon Budapest, 2018, Hingyi László: Budapest ostroma 1944-1945. Források Budapest ostromának történetéből. II. kötet - Etalon, Budapest, 2019, Számvéber Norbert: Páncélosok a budapesti csatában. 1944. október 29-1945. február 13. Második, bővített kiadás. Budapest 2018 Jaffa, Mihályi Balázs, Tóth Gábor, Tulok Péter: A Várnegyed ostroma. Buda 1944-45. - Budavári Önkormányzat, Litea Könyvesbolt, Budapest, 2018, Emlékek Budapest ostromáról, a kitörésről és a hadifogságról 1944-1945. - Erődítés Történeti Egyesület, 2019, Gyarmati István, Takács Tamás Péter: Budapest hegei. - KKETTK, Budapest, 2019.

² Ungváry Krisztián: Budapest ostroma. 7. átdolgozott és bővített kiadás. Budapest

³ <https://rg.ru/2018/02/01/etapy-sozdaniia-portala-pamiat-naroda.html>

⁴ Az iratok válogatásának szempontjairól csak találgatni lehet. A közzé tett, illetve kutatható iratok mennyisége azonban annyira hatalmas, hogy – mint azt válogatásunk is bizonyítja – a szovjet hadsereg nézve egyáltalán nem pozitív fényt vető dokumentumok is kerültek a kutatható kategóriába.

1. sz.dokumentum – a Budapest elleni támadás előkészítése

Románia 1944. augusztus 23-án kiugrott a német szövetségi rendszerből és a Szovjetunió oldalára állt, két nappal később pedig Németországnak és Magyarországnak is hadat üzent. Nem sokkal később a szovjet csapatok Erdélyben elérték a magyar határt és az is előrelátható volt, hogy a német-magyar csapatok képtelenek lesznek megállítani a szovjet-román előrenyomulást a Kárpátok vonalában. Ez kényszerítette rá Horthy Miklóst arra, hogy szakítson korábbi nyugati próbálkozásaival és felvegye Sztálinnal a kapcsolatot. Bonyolult diplomáciai előkészületek után a Faragho Gábor vezérezredes, Szent-Iványi Domokos diplomata és gróf Teleki Géza személyéből álló titkos fegyverszüneti delegáció 1944. október 1-én érkezett Moszkvába. A szovjet félnek ekkor már a magyarok tevékenysége csak mérsékelten volt fontos, erre utal a delegációval kapcsolatos időhúzás is. Alekszej Innokentjevics Antonov tábornok, a szovjet vezérkar főnökének helyettese csak 1944. október 5-én vette át a delegációtól Horthy Miklós megbízólevelét.⁵ Fjodor Fjodorovics Kuznyecov vezérezredes, a szovjet katonai hírszerzés vezetője még aznap megállapította, hogy a delegációnak nincsen felhatalmazása a megbízólevelét alapján arra, hogy fegyverszünetet kössön. Az időhúzás jogilag megalapozott volt, de alapvetően azzal függött össze, hogy a Sztavka másnap, 1944. október 6-án nagyszabású offenzívát indított, ami a hadművelleti tervek szerint egy héten belül a teljes német Dél Hadseregcsoport és a Kárpátokban védekező 1. magyar hadsereg bekerítésével és a Tiszántúl elfoglalásával járt volna. A magyar tárgyalási pozíciók viszont azzal egyenes arányban romlottak, mint ahogyan a szovjet területi nyereség növekedett.

Miután erre Budapestről felhatalmazást kaptak, október 9-én Molotov külügyi népbiztos közölte velük a feltételeket, amelyeket másnap Budapesten a Koronatanács megtárgyalt és elfogadott. Ezt követően Faragho Gábor aláírta Moszkvában a megállapodást, amely azt írta elő, hogy Magyarország 10 napon belül visszavonul az 1937-es határok mögé és azonnal hadat üzen Németországnak.⁶

Horthy Miklós kormányzó a feltételek közül a legutóbbit valójában nem akarta teljesíteni és abban reménykedett, hogy a német hadsereg harc nélkül kiüríti Magyarországot. Október 15-én a rádióban beolvastatott kiáltványában bejelentette, hogy előzetes fegyverszünetet köt a Szovjetunióval, a Németországhoz való viszonyt nem tisztázta. A háborúból történő kiugrási kísérlete október 16-án reggel végképp összeomlott. Aznap reggel Horthy a németek védőőrzetébe adta magát, Szálasi Ferenc nemzetvezetőként átvette a hatalmat, a magyar vezérkar pedig parancsokat adott a harc további folytatására. Ebben a helyzetben született az a parancs, amely a Budapest elleni hadművelet tervezésének első dokumentuma. Hozzá kell azonban tenni, hogy Budapest illetve Magyarország a szovjet vezérkar számára nem volt teljesen ismeretlen terep. A szovjet hadművelleti tervek már 1940-1941 között számoltak egy Magyarország irányába tervezendő csapással és az 1941-es vezérkari hadijáték során Zsukov hadseregtábornok csapataival már Budapestet fenyegette, amikor a hadijátékot lezárták (Zsukov tervezőosztaltnál mutatott

⁵ A megbízólevelet közli Magyarország és a második világháború. Titkos diplomáciai okmányok a háború előzményeihez és történetéhez. Szerkesztette és az előszót írta Ádám Magda, Juhász Gyula, Kerekes Lajos. Budapest, 1961 Kossuth könyvkiadó, 482.o.

⁶ A fegyverszüneti delegáció tevékenységére lásd Orosz levéltári források az 1944 őszi moszkvai kormányalakítási tárgyalásokról, az Ideiglenes Nemzetgyűlés összehívásáról és az Ideiglenes Nemzeti Kormány megválasztásáról (Közli: Vida István). In: Feitl István (szerk.): Az ideiglenes nemzetgyűlés és az ideiglenes nemzeti kormány 1944–1945. Politikatörténeti Alapítvány, Budapest, 1995.

briliáns teljesítményének volt köszönhető, hogy Sztálin ezt követően a szovjet vezérkar főnökének nevezte ki)

A szovjet fővárosban az 1944. október 15-ére várt magyar kiugrási kísérlet kudarca után gyakorlatilag azonnal döntést hoztak arról, hogy a következő fő célpont Budapest lesz és ezt egy rövid dokumentumban rögzítették. Magát a főváros elleni támadási parancsot csak 10 nappal később, 1944. október 28-án 22:00-kor adta ki a szovjet Legfelsőbb Főparancsnokság (a továbbiakban Sztavka VGK, lásd tanulmányunk 3. sz. dokumentumát). Az orosz (szovjet) és a magyar történészek a szakirodalomban ugyan általában 1944. október 28-át említik a magyar főváros elleni műveletek elindulásának dátumaként⁷, mégis felhívjuk a figyelmet arra, hogy grammatikai és alaktani eltérés azért állapítható meg a két dokumentumban használt kifejezés között, mivel 1944. október 18-án hajnalban a „ПОДГОТОВКЕ НАСТУПЛЕНИЯ НА БУДАПЕШТ” alakzat szerepel, amely a „támadás” előkészítését jelöli, míg a 10 nappal későbbi dokumentum: „О ПОДГОТОВКЕ УДАРА НА БУДАПЕШТ” a „csapás” előkészítését tartalmazza.

A SZTAVKA VGK 220243 SZ. DIREKTÍVÁJA A 2. UKRÁN FRONT CSAPATAI PARANCSNOKÁNAK AZ ELLENSÉG DEBRECENI CSOPORTOSULÁSA FELSZÁMOLÁSÁRÓL ÉS A BUDAPEST ELLENI TÁMADÁS ELŐKÉSZÍTÉSÉRŐL

Másolat: a Sztavka képviselőjének

1944. október 18. 02 ó 00 perc

A Sztavka VGK megparancsolja:

A front középső csoportjának fő erőit (Plijev, Kravcsenko és Gorskov) az ellenség debreceni csoportjának leggyorsabb likvidálására és Debrecen elfoglalására használják fel. Ehhez Gorskov csoportja Debrecenre keletről mérjen csapást, amely ne irányuljon [Nagy]Károlyra, Szatmárra, mivel ez az erők szétforgácsolását jelentené.

A 46. hadsereg erői kezdjék meg a Duna f[olyó] felé vonulást Zombortól északra, úgy, hogy a Duna fedezete alatt csapásmérő csoportot hozzanak létre a hadsereg jobb szárnyán a Budapest ellen indítandó, elkövetkezendő támadáshoz.

Jelentést [kérünk] a kiadott rendelkezésekről.

J. Sztálin

A. Antonov

CAMO. F 148a. Op. 3763. D. 167. L.81. Eredeti

⁷ Ezt a dátumot tüntetik fel témakörünkben máig a Pamjaty online irattár nyilvánossá tett azon dokumentumai, amelyek a rögzítik az adott hadművelet fő adatait is. Az orosz nyelvű eredeti szöveg ennek megfelelően: Описывает боевую операцию: Будапештская наступательная операция. 28.10.44 г. - 13.2.45 г. (Операция 9-го удара) – magyar nyelven – A leírt hadművelet: Budapesti támadó hadművelet. 44. 10. 28. – 45. 2. 13. (A 9. csapás hadművelet)

2. sz. dokumentum - A magyar haderőkkel szembeni bánásmódról

Az, hogy a magyar politikai és katonai vezetés nem tudta végrehajtani a Németországgal való szembefordulást, a legfelső szovjet hadvezetést súlyos döntésekre bírta. Az imént bemutatott támadási parancs Budapestet tette célponttá, az alábbi rövid direktíva pedig a nyugat felé előretörő 2. és (akkor még) 4. Ukrán Frontok számára az egész magyar honvédség állományával szemben ugyanolyan elbánást írt elő, mint a német katonákkal szemben. Ez az azonos bánásmód egyébként elvileg addig is kötelező lett volna, de a gyakorlatban a magyarok gyengébb harckészsége és egyre gyakrabban megadása miatt a frontparancsok sokszor jóval enyhébben kezelték a magyar hadifoglyokat. Szerepet játszott ebben a szovjet propaganda is, amelyben a fő ellenségként mindig is a németek jelentek meg és a szövetségesek elleni uszítás jóval alacsonyabb mértékű volt. A parancs kiadásakor már kilenc nap telt el a magyar kiugrási kudarc óta és néhány hét azóta, hogy Románia hátat fordított a Németországgal való szövetségnek.

A rövid szöveg két fontos megfogalmazása Moszkva üzenetét hangsúlyozza. Az első szerint a magyarok „egységes frontot” alkotnak a németekkel (ami a gyakorlatban azért nem egészen volt így), a második szerint ezt a parancsot minden alakulattal ismertetni kell. Mindkét szövegrész a szó tényleges értelmében súlyos hatású lett mind a Budapest bevételéért vívott csatákban, mind pedig a Magyarország területén végbement egyéb hadműveletekben. Erről tanúskodik egy eredeti szovjet hadinapló rövid részlete, amely (helyszín megjelölése nélkül) fogságba esett „ellenséges” katonák kivégzését említi 1944. december 7-én, s a titkosság alól eddig feloldott iratokból még nem deríthető ki bizonyossággal, hogy magyar vagy német hadifoglyok csoportját lőtték-e agyon – lásd jelen dokumentum gyűjteményünk 38. sz. dokumentumát.

A SZTAVKA VGK 220249. SZ. DIREKTÍVÁJA

R. Ja. MALINOVSKIJNAK ÉS A. I. PETROVNAK, A 2. ÉS A 4. UKRÁN FRONTOK PARANCSNOKAINAK

1944. október 24.

20 ó 50 p

Másolat: a Sztavka képviselőjének.

Mivel a magyar csapatok a mi csapataink ellen nem hagynak fel a harci tevékenységgel és továbbra is a németekkel egységes frontot alkotnak, a Sztavka VGK megparancsolja, hogy a fellépés a harctéren a magyar csapatokkal szemben, ugyanúgy, mint a németekkel szemben is, különbség tétele nélkül történjék és erről a front valamennyi csapata tudomást szerezzen.

Jelentést a végrehajtásról.

J. SZTÁLIN

A. ANTONOV

3. sz. dokumentum - Csapás előkészítése Budapestre

A magyar és az orosz (szovjet) történetírás ezt a parancsot tekinti máig a Budapest ellen indítandó hadművelet kiinduló pontjának. Csakhogy egyfelől ez még mindig csupán *a csapás előkészítését* rendelte el (О ПОДГОТОВКЕ УДАРА) másfelől a Duna-Tisza közén nem jelöli meg azt a régiót, ahol az ellenséget kell „szétzilálni”, nem beszélve arról, hogy az ellenséges erők nagyságára vonatkozóan semmiféle utalás nincs ebben a parancsban. Három dolgot azonban elvárt a Sztavka: a támadásba való átlendülést, az ellenséges erők hadrendjének szétzilálását, valamint a 7. gárda hadseregnek a Tisza nyugati partjára átjutását. Ezen kívül az utolsó mondat kilátásba helyezi a Budapestre mérendő döntő csapást.

Dacára annak, hogy bármely hadvezetésnek joga a saját parancsai léptékének meghatározása, az észrevehető, hogy ennek a parancsnak nem az aprólékos kidolgozottsága, hanem mozgósító szándékrendszere lehetett a fő tartalma. Az igazsághoz az is hozzátartozik, hogy a hónapok óta egyfolytában előre törő, közben súlyos veszteségeket elszenvedő, elcsigázott szovjet haderő tisztjeire és katonáira ráfért a buzdítás.

Immár háromnegyed évszázada kering egy dokumentummal nem alátámasztható, de valószínűsíthető történet – Szergej Matvejevics Styemenko a szovjet vezérkar hadműveleti osztályának vezetője és a vezérkar főnökének helyettese visszaemlékezéseiből – miszerint Sztálin 1944. október 28-án öt napot adott Malinovszkijnak Budapest bevételére. Styemenko szerint Malinovszkij (állítólag) kért erre még néhány napot, de nem kapott a legfőbb főparancsnoktól. Budapest esetében az 5 napból így lett 108.

E parancs végén nem szerepel az, hogy a tartalmát meg kell ismernie a teljes személyi állománynak, így a buzdító hangvétel legfeljebb a marsallt és parancsnok társait érinthette. Ők pontosan megérthették belőle azt is, hogy nem lesz megállás a sorok rendezésére.

A 2. Ukrán Front Románia lerohanása során viszonylag jelentéktelen veszteségeket szenvedett. Ez azonban a magyarországi harcok során megváltozott. A veszteségek már 1944. október 6. előtt is jelentősek voltak, a debreceni páncélos csatában (pontosabban a szovjet Debrecen-Nyíregyháza támadó hadművelet során) Malinovszkij gyorscsapatai eszközeik jelentős részét elvesztették. Mindez a nem sokkal később kezdődő budapesti hadműveletben igencsak éreztette hatását.

A SZTAVKA V GK 220251. DIREKTÍVÁJA A 2. UKRÁN FRONT PARANCSNOKÁNAK A BUDAPESTRE MÉRENDŐ CSAPÁS ELŐKÉSZÍTÉSÉRŐL 1944. október 28. 22 óra

A Sztavka V GK megparancsolja a 46. hadsereg és a 2. gépesített gárda hadtest erőinek, hogy október 29-én menjenek át támadásba a Tisza f. és a Duna f. között azzal a céllal, hogy szétzilálják az ellenséges erőket a Tisza f. nyugati partján és a 7. g[árda] hadsereget átjuttassák a Tisza túloldalára. A továbbiakban a 4. gépesített g. hadtest felzárkózásával mérjenek döntő csapást az ellenség Budapestet védő csoportosulására.

Jelentést az intézkedésekről.

J. SZTÁLIN

A. ANTONOV

4. számú dokumentum – A 2. Ukrán Front veszteségi adatai 1944 októberében /táblázat – eredeti/

5. számú dokumentum – A 2. Ukrán Front lóvesztéseinek adatai 1944 októberében /táblázat – eredeti/

6. sz. dokumentum – Sztálin parancsa a frontról dezertálók elfogására felállított záró alakulatok feloszlataásáról – 1944. október 29-én

Az önálló záró alakulatoknak (отдельные заградительные отряды) elnevezett szovjet katonai egységeknek első látásra semmi közük nincs a Budapest bevételéért indított támadáshoz, hiszen sem a magyar főváros neve, sem Magyarország földrajzi nevei nem szerepelnek e különleges szovjet katonai képződmények feloszlataásáról kiadott parancsban. Az időpont azonban, amelyet Moszkva választott e parancs közzétételére (1944. október 29.) ezt az intézkedést is a Budapestért indított hadműveletek eddig figyelmen kívül hagyott elemévé tette. Az arcvonaltól a mögöttes területen 1-3 km távolságban telepített záró alakulatok ugyanis egészen pontosan azt a feladatot látták el, amelyiket az elnevezésük is jelöl: fegyverrel állták útját mindazoknak, akik szökni, elrejtőzni, megfutamodni próbáltak az arcvonalon kijelölt szolgálati helyükről. A szovjet és a magyar illetve a német katonai szabályzatok is lehetővé tették a fegyvereiket eldobáló, a parancsoknak nem engedelmesskedő katonák helyszíni kivégzését, magyar katonai terminus szerint „felkoncolását” és ezt számos esetben alkalmazták is. Szovjet vonatkozásban azonban ez a kegyetlen intézmény jóval nagyobb mértékben alakította a háború mindennapjait, ami a szovjet hadsereg katasztrofális fegyelmi helyzetéből is adódott. A Wehrmacht a szovjet hadjárat első hat hónapjában 3,5 millió szovjet hadifoglyot gyűjtött össze, közülük rendkívül sokan önként álltak át. Ezzel függött össze az a szovjet intézkedés, amely a támadó saját alakulatok mögött fegyveres záróosztatok felállítását rendelte el. Ezek a harckésztség lankadása, megfutamodás vagy megadási kísérlet esetén akcióba léptek és saját embereiket vették tűz alá. Ez a tevékenység a szovjet közvélemény számára tabunak számított egészen 1988. augusztusáig, amikor is a Vojenno-iztoricseszkijszurnal 1988/8. száma⁸ a Szovjetunió Védelmi Minisztériumának elméleti folyóirataként meg nem jelentette a záró alakulatok létrejöttének és megszüntetésének teljes szövegű dokumentumait. A folyóirat címlapján ugyan nem jelölték ezt a fejezetet kiemelt anyagként, sőt a tartalomjegyzék is csak – nem nevesített – *dokumentumok*, *anyagok* közlésére utal a 73. oldalon, a téma címe és a rövid történelmi magyarázat szerzőjének említése nélkül, mégis – azóta – sok ezres idézettsége tanúsítja, hogy az egyedi tartalmat hatalmas érdeklődés övezte és övezi napjainkig az orosz online közösségek számára.

A Budapest-hadművelet és Magyarország szempontjából e „záró alakulatokra” vonatkozó parancsnak az ad jelentőséget, hogy 1944. október 29-én a szovjet haderő immár több mint egy hónapja magyar területre lépett,⁹ eljutva a Balkán után számára az első nyugat-európai államba. A háború utolsó, győzedelmes fázisában Sztálin számára már feleslegessé váltak a saját katonákra vadászó önálló

⁸ Vojenno-iztoricseszkijszurnal 1988/8 – Moszkva, 1988, Szovjetunió Védelmi Minisztériuma, Krasznojaja Zvezda Kiadó, p 73-80; Dokumentü i matyeriali, P. N. Lascsenko hadsereg tábornok, a Szovjetunió hőse összefoglalójával.

⁹ Az 1944. augusztus végén a szovjet csapatok által elért akkori magyar közigazgatású területeket, így az első között elfoglalt Úz völgyét is, a szovjet hadvezetés archivált hadidokumentumai román területként kezelték, román nevekkkel..

záróláncok az arcvonalak mögött. Nyilván emiatt is utal a parancs első mondata „a frontokon megváltozott általános helyzet”-re. Azt pedig, hogy „a záró alakulatok fenntartása a továbbiakban szükségtelen” legfeljebb találgatások sorával értelmezhetnénk, hiszen ez a parancs nem teszi egyértelművé, hogy miféle funkciókat töltöttek be a háború első négy évében ezek az egységek, s nem utal a létrehozásukat előíró parancsokra. A világ számára ismert sztálini parancs „Egyetlen lépést sem hátrálni!” 1942. július 28-án jelent meg, s ennek 2/b pontja írta elő a záró osztagok létesítését a csekély ellenállóképességű hadosztályok mögöttes területein, s parancsolta meg a pánikban menekülő helyszínen történő agyonlövését. Valójában a háború kezdete óta (1941) létezett az OVT (ohrana vojszkogo túla – csapat hátországi őrség), vagy az NKVD erők különleges osztagjainak és záró alakulatainak intézménye. Sztálin parancsa 1942-ben a frontok katonai tanácsainak, a frontok parancsnokainak rendelte el mindenhol a záró osztagok felállítását.

A szovjet arcvonalak mögöttes területei azonban nem maradtak őrizetlenek 1944 őszétől e felszámolási parancs után. A frontok nyomában ott jártak az NKVD ezredei és velük a határőr őrsöknek nevezett rendfenntartó elitalakulatok. Ezeket immár nem *önálló záró alakulatoknak* hívták¹⁰. Budapest térségében három NKVD egységről, a 128., 134. és a 336. ezredről vannak adatok. A harcfejelembiztosítás mellett a közrend biztosítását garantáló feladataik közé odakerült az elkóborolt szovjet katonák összefogdosása mellett a *málenkij robotra* előírt létszám kiegészítése a helyi lakosokból.

Megemlítendő, hogy a magyar királyi honvédségben is rendszeresítettek a szovjet záróalakulatokhoz hasonló egységeket. Ezeket harcfejelembiztosító osztagoknak hívták. Elvileg 1944-ben minden hadosztály állományába egy harcfejelembiztosító század tartozott. A gyakorlatban azonban ezek az egységek sokkal kevésbé éltek a helyszíni „felkoncolás” lehetőségével, mint a Vörös Hadsereg hasonló alakulatai.

A Szovjetunió Védelmi Népbiztosának

Parancsa

az önálló záró alakulatok

felosztatásáról

0349 sz.

1944. október 29.

A frontokon megváltozott általános helyzet révén a záró alakulatok fenntartása a továbbiakban szükségtelenné vált.

Megparancsolom:

Az önálló záró alakulatokat oszlassák fel 1944. november 15-i határidővel. A felosztatásra került egységek személyi állományát a lövész hadosztályok feltöltésére vegyék igénybe.

Az önálló záró alakulatok felosztatásáról jelentést 1944. november 20-ig.

J. SZTÁLIN

A Szovjetunió Védelmi Népbiztosa

A Szovjetunió Marsallja

¹⁰ Lásd: A 3. UKRÁN FRONT KATONAI TANÁCSÁNAK HATÁROZATA, 1944. DECEMBER 19. 084. sz. A katonai fegyelemért folyó küzdelem erősítéséről a front alakulatainál – e tanulmányunk 38. sz. dokumentumának 9. pontjában.

7. sz. dokumentum - Malinovszkij marsall parancsa az 53. hadsereg megengedhetetlen tüzérségi veszteségeiről 1944. október 31-én

Még nem telt el hetvenkét óra azóta, hogy Malinovszkij marsall kézhez kapta Sztálin parancsát arra, hogy a 2. Ukrán Front kezdje meg a Budapestre mérendő csapás előkészületeit, amikor 1944. október 31-én a marsall a szovjet tüzérségre nézve máig elgondolkodtató vezetői elemzést adott ki, a vonatkozó parancsokkal együtt.

Különleges szerep jutott 1944-45-ben Magyarországon a szovjet tüzérségnek, hiszen a jelentős magyar és német erőkkel szemben a Vörös Hadsereg túlerejét ez a fegyvernem képviselte leginkább, s mégis, a szovjet tisztek és katonák képzetlensége, fegyelmezetlensége és a szovjet marsall által parancsban is kimondott esetenkénti gyávasága elképesztő méretű fegyverzet veszteséhez vezetett 1944 október hónapjában. Mindez jelentős részben annak következménye volt, hogy a Debrecen-Nyíregyháza hadművelet heves német ellencsapásokkal, bekerítésekkel és áttörésekkel járt. A debreceni páncélos csatát formálisan a szovjet fél nyerte meg, hiszen övé lett a végén a hadszíntér. Azonban ha a veszteségeket is figyelembe vesszük, akkor már kicsit más lesz a kép. Harckocsik tekintetében a szovjetek vesztesége „csak” duplája a német-magyar veszteségnek, a gyalogsági veszteség (4. sz. dokumentum – táblázat) esetében kb. 95 ezer elesett, sebesült és eltűnt szovjet katona áll szemben kb. 15 ezer német és 25 ezer magyar katonával. A tüzérségi eszközök tekintetében sajnos jelenleg még nem ismert a magyar és német adatokat is tartalmazó statisztika, de valószínű, hogy az arányok még jobban billentek el a szovjetek kárára.

Az eredeti parancs magyar nyelvű szövegéből elhagyjuk az egyes alakulatokat nevesítő rövid részeket, ám ezek jól láthatóak és azonosíthatóak a szovjet hadinapló négy oldalas dokumentumában.

[Malinovszkij marsall parancsa]

A 2. Ukrán F R O N T CSAPATAINAK

1944. október 31. 00170. sz. Harcoló hadsereg.

TARTALOM: Az 53. hadsereg megengedhetetlen tüzérségi veszteségeiről.

Rövid időn belül az 53. hadsereg 214 löveget veszített el, s ezekből 81 löveget az 5. [áttörő] tüzérhadosztály, 29 löveget a megerősítésre érkezett egyéb erők és 105 löveget a lövész hadosztályok.

Amint az megállapítást nyert, e nagy tüzérségi veszteségek okai az alábbiak voltak:

A főparancsnoksági tartalékhoz (RGK)¹¹ tartozó tüzérség helytelen alkalmazása.

A hadsereg az RGK tüzérségét – tüzér hadosztály, romboló-harckocsielhárító dandárok – igyekeznek szervezetenként szétagolni, elvezénylik, átirányítják a nagy számú lövész alakulatokhoz és egységekhez, amelyek nem ritkán egymástól több tucat kilométerre, vagy még távolabb vannak.

Ez utóbbi egységeknél azután, nem törődve a saját tüzérparancsnokaik véleményével, sem az RGK tüzérparancsnokaiéval, ezt a szétagoltságot a lövegek szintjéig viszik, midőn zászlóaljokhoz vagy századokhoz telepítik e lövegeket, lényegében ezred- vagy zászlóalj tüzérségként kezelve azokat, ráadásul nem ritkán e tüzérségnek még gyalogsági védelmet, fedezetet sem biztosítanak.

Így az RGK tüzérségét nem hatékonyan használják fel, jelentős veszteségeket szenvednek el az anyagi eszközökben és a személyi állományban.

¹¹ Ezt a kifejezést a katonai szakirodalom meghatározóan „magasabb egység” elnevezéssel jelöli. E tanulmányunk az olvasói értelmezést megkönnyítendő tér el ettől a hagyománytól. (A szerzők)

Így a 3. gárda tüzér hadosztály 71. könnyű tüzérbrigádja, amely 25 ágyút vesztett el, többszörösen széttagolódott, midőn páncéloselhárító ezred- és zászlóalj feladatokat látott el...

... A MEZŐTÚR és KISÚJSZÁLLÁS térségében vívott harcokban /44. 10. 19./ a dandárt széttagoltan vetették be.

A 27. aknavető dandár a széttagoltság következtében CSONGRÁD alatt 12 aknavetőt veszített el.

A gyalogság instabilitása

A hadsereg nem küzd határozottan az ellen, hogy a gyalogság szégyenletesen és önkényesen visszavonul, védelem nélkül hagyva a tüzérséget...

[Malinovszkij marsall példákat sorol, 40 ágyú – ebből 15 nehézágyú, 16 mozsárágyú veszni hagyásáról] Dacára annak, hogy jómagam 1944. május 14-én, a 0062 sz. parancsomban azonnali vizsgálatot követeltem minden egyes fegyver veszteségéről, a front tüzérparancsnokának utasítására a katonai tanács csak 10. 26-án küldött ki egy vizsgáló bizottságot.

Hiányzik az ellenőrzés a harckocsi elhárító fegyverek tüzérségi lőállásokba helyezése felett.

Az 5. tüz[ér]. hadosztálynál nem volt harckocsielhárító akna.

Megszegik azokat a rendelkezéseket, amelyek szerint minden megfigyelői állás előtt, a szabad kilátást biztosító térnek kell lennie a célkijelölés akadálytalanságához, ám az ütegek egy része kukorica földekre települ, ami kizárja a harckocsikra való tüzelést.

A megengedhetetlen fegyverzet veszteségeikért, amelyek a fenti okok miatt következtek be, MANAGAROV altábornagy elvtársat, az 53. hadsereg parancsnokát fegyelmi büntetésben, Zükov ezredes elvtársat, a hadsereg tüzérparancsnokát fenyítésben részesítem.

Az ilyen jelenségek jövőbeni kiküszöbölésére

M E G P A R A N C S O L O M:

Hagyjanak fel az RGK tüzéralakulatainak, egységeinek széttagolásával. Csak kivételesen, amikor a helyzet azt megköveteli, engedhető meg az egyes dandárok kivonása a tüz. hadoszt-ból, és az is csak olyan feladatok végrehajtására, amelyeket a lövész hadosztályok tüzérsége nem képes megoldani, vagy hiányoznak a hadsereg tartalékai. Mindeközben személyes felelősséggel tartoznak a helyes felhasználásért, továbbá fedezésükért a csapat parancsnokok és tüzérparancsnokaik ott ahova egy-egy dandárt vezényeltek.

Minden dandár [brigád] átvezénylésről jelentést kérek helyettesem, a front tüzérparancsnoka útján. Ezredkebe széttagolni a dandárokat tilos.

A könnyűágyús dandárokat a tüz. hadosztályok harckocsi elhárításra csak kivételes esetekben használhatják.

A romboló-harckocsielhárító tüzér ezredek [IPTAP] főszabályként csak teljességükben használhatók. Kivételes esetekben, a helyzetnek megfelelően elvezényelhetők IPTAP-ok a csapat szintű parancsnokok személyes felelősségére, a megfelelően szilárd fedezet mellett.

A dandárokból álló ezredek széttagolása tilos.

Szigorúan követeljük meg a gyalogságtól a legnagyobb állhatatosságot és azt, hogy hatékonyan hasznosítsák tűzfegyvereiket. Minden esetet, amikor a gyalogság otthagya a harcmezőn a tüzérséget, azonnal vizsgálatot indítani és a felelősöket bíróság elé állítani.

Az 53. hadsereg Katonai Tanácsai a fegyverzet veszteség valamennyi okának gondos kivizsgálását követően a bűnösökre a legszigorúbb büntetést szabja ki, azokat a tiszteket pedig, akik gyávnak bizonyultak, vagy megengedték az egység önkényes elvonulását az arcvonalból, beosztásukból fel kell menteni és bíróság elé kell állítani.

A végrehajtásról jelentést 1944. nov. 4-ig.

Helyettesem, a front tüzérparancsnoka, Fomin tüzér vezérezredes et. tartsa szemmel jelen parancs végrehajtását.

Ezt a parancsot kapják meg a gyalogsági és tüzérségi hadosztályok és dandárok parancsnokai.

Malinovszki marsall

a 2 Ukr[án] F[ront] csapatainak parancsnoka

Szuszajkov vezérezredes

a 2 Ukr[án] F[ront] Katonai Tanácsának tagja s. k.

Zaharov vezérezredes

a 2 Ukr[án] F[ront] törzsfőnöke¹²

A kiadmány hitelesítője: Tuzsilkin százados

Illusztráció: Pamjaty 1-4 oldalak

8. számú dokumentum – Fomin vezérezredes összegzése a tüzérségi lőszer tékozlásáról 1944. október 1.

A LÖVÉSZ HADTEST TÜZÉR PARANCSNOKAINAK

A 2. U[krán] F[ront] Katonai Tanácsának egy sor parancsa és direktívája dacára /00174. sz. parancs 44. 5. 10., 00375. sz.. direktíva 44. 7. 18./, valamint az általam a kiképzésre 1944 nyarán kiadott utasítások és a 001031. sz. direktíva 44. 07. 20. ellenére/, amelyekben világosan rögzítettük a követelményeket a tüzérségi tűzvezetés szervezésére a támadások során, a védelemben, továbbá az osztály rendszerére /az osztályok, csoportok és a nagyobb egységek esetében/, e követelményeket a mai napig sem értette meg a 75. lövész hadtest [tüzérségi] parancsnoka PONOMARJOV alezredes et. és a neki alárendelt tüzérparancsnokok.

Midőn MALINOVSZKIJ et. a Szovjetunió marsallja a 75. lövész hadtestnél megszemlélte a tüzérségi tűzvezetési rendszerek szervezettségét, ennek során a tüzérségünk gyakorlatában megengedhetetlen dolog derült ki. A marsall arra adott parancsot, hogy az egyik kijelölt célpontra zúdítsanak osztályt. A 75. lövész hadtest osztálytúlságosan vonatottan indult, nem egyidejű tüzeléssel, nem osztályként, nem egyöntetűen, hanem ritka, rendetlen lövöldözgetéssel, amely semmiképpen nem hozhatta meg az osztálytól kívánt eredményt és hatást. Az ütegek képtelenek az együttes tüzelésre és csak nagyon sokára reagálnak a parancsokra.

A hadsereg tüzér parancsnokaitól kategorikusan megkövetelem:

a/ a teljes tüzértiszti állomány ismételten dolgozza fel a front csapatainak 44. 5. 10-én kiadott 00174. sz. parancsot, továbbá a 44. 7. 18-án a front Katonai Tanácsa által kiadott 00375. sz. direktívát és az általam 44. 07. 20-án kiadott 001631. sz. utasítást;

¹² A szovjet törzsfőnök kifejezés megfelel a magyar királyi honvédségben és a német Wehrmachtban meghonosodott vezérkari főnöki pozíciónak.

b/ személyesen fokozzák a rendszeres ellenőrzést és törzseik ellenőrzéseit a nekik alárendelt tüzérségi egységeknél és azok előljáróinál a harc minden fajtájában alkalmazott tűzvezetés minősége tekintetében, különösen odafigyelve az újonnan érkezett üteg- és osztály parancsnokokra annak érdekében, hogy hasonló esetek ne fordulhassanak elő;

c/ a haditechnika és a vontató eszközök folyamatosan legyenek teljesen működő képesek;

d/ jelentést kérek valamennyi foglalkozásról és gyakorlatról a műveleti összefoglalókban, ezen túlmenően dekádonként, kódoltan az erre korábban előírt alakzatban.

ZÜKOV ezredes et., az 53. hadsereg tüzérségi parancsnoka figyelmét felhívom a 75. I[övész]. hadtest vonatkozásában tapasztalt személyes hiányosságaira az 53. hadsereg állományába való beilleszkedésben.

PONOMARJOV alezredes et., a 75. I[övész] hadtest tüzérségi parancsnokát az elégtelen katonai képzettség, valamint a hadtest tüzérségénél tapasztalt elégtelen ellenőrzés miatt megrovásban részesítem.

Figyelmeztetem a hadseregek tüzér parancsnokait arra, hogy amennyiben a jövőben az alárendeltségükben lévő tüzérségi alakulatoknál hasonló esetek fordulnak elő, akkor személyesen vonom Önöket felelősségre.

FOMIN

VEZÉREZREDES

2. Ukr[án] F[ront] TŰZÉRSÉGI PARANCSNOKA

Két szovjet műveleti térkép Budapest ostromáról:

9/a. sz. dokumentum

Budapesten levő ellenséges erők külső és belső védelmének áttekintő vázlata

A Budapestet védő magyar és német csapatok védvonalai egy orosz nyelvű térképen, amely felderítési adatokból, hadifoglyok vallomásaiból és egyéb dokumentumok alapján készültek, vélhetően Budapest bevétele, 1945. február 13. után véglegesítve, az összegző jelentésekhez. Ez a térkép nem tartalmazza az elkészítés dátumát és az irattári jelzet sem utal erre.

Jelmagyarázata:

- városon belüli védelmi vonal
- lövészárkok
- gyalogság elleni akadályok
- harckocsi elhárító akadályok
- tüzérségi állások

9/b. sz. dokumentum

A Budapest ostroma során bevetett szovjet harckocsi alegységek műveleteinek összegző térképe.

A pamjaty-naroda.ru forrás gyűjteménye 1945. február 13-át jelöli a dokumentum keletkezési időpontjaként, így valószínűleg ez egy utólag elkészített, összefoglaló jelentés illusztrációja lehetett.

10. sz. dokumentum – az indokolatlan veszteségek elkerüléséről

A legfőbb szovjet főhadiszállás, amely a frontok valamennyi vezetési dokumentumát megkapta, a tüzérségi erők magyarországi gondjaitól egyáltalán nem függetlenül adta ki november elején az „indokolatlan veszteségek elkerülésére” vonatkozó műveleti parancsát. Mindez áttételesen Malinovszkij marsall haditervének kritikáját is jelentette. Ágyúkról ugyan ebben nincs szó, de a parancs első mondata mégis a veszteségek lehetőségét hangsúlyozza. Azt, hogy a parancs egyáltalán nem volt alaptalan, Malinovszkij csapatainak igen súlyos veszteségei is mutatták (4. sz. és 5. sz. dokumentumok táblázatai)

A Sztavka VGK parancsa 1944. november 4-én az indokolatlan veszteségek elkerülésére a Budapestért indított hadműveletekben

A Sztavka VGK szerint a Budapest elleni támadás egy szűk frontszakaszon, mindössze két gépesített hadtesttel, jelentéktelen mennyiségű gyalogsággal, indokolatlan veszteségekhez vezethet és kiteszi az adott irányban tevékenykedő csapatokat egy ellenséges oldalcsapásnak a front jobbszárnyán, észak-kelet felől.

Ebből kiindulva a Sztavka megparancsolja:

A front jobbszárnyát (7. g., 53., 27. és 40. hadseregek) kivinni a Tisza nyugati partjára azért, hogy ott széles fronton indítson támadást, verje szét az ellenség budapesti csapatait a front jobbszárnyának csapásaival észak- és észak-kelet felől, együtt a front balszárnyának délről jövő csapásaival (46. hadsereg, 2. és 4. g. gép. hadtest).

E feladat végrehajtására Plijev csoportjának erői november 7-énél nem később mérjenek csapást Szolnok térségéből észak felé azért, hogy megtörjék az ellenség védelmét a Tisza jobb partján és a front jobbszárnyát átjuttassák a Tiszán.

Jelentést a megtett intézkedésekről.

Sztavka VGK

J. SZTÁLIN

A. ANTONOV

11. sz. dokumentum - utasítások a budapesti irányban bevetendő tüzérségről

„Megerősítem”

A 2. Ukrán front csapatainak parancsnoka

Malinovszkij, a Szovjetunió marsallja

1944. december 18.

UTASÍTÁSOK

A BUDAPEST IRÁNYÁBAN BEVETENDŐ TÜZÉRSÉGRE VONATKOZÓAN

1. A budapesti irányon a tüzérségi tűzvezetés meghatározó módja a közvetlen irányzással történő tüzelés.
 2. A fedezékből történő végzett tüzelés csak azon különálló zászlóaljok számára engedélyezett, amelyek speciális feladatokat látnak el, nevezetesen: a legfontosabb utak és hidak módszeres tűz alatt tartása, illetve a pontosan kijelölt, vagy megfigyelt ellenséges ütegek megsemmisítését végzik el.
 3. Az aknavetőket, a kilótt töltetek meredek pályája miatt a támadott háztömbök vagy különálló jelentősebb építmények szétzúzására kell bevetni.
 4. Közvetlen irányzás esetén valamennyi kaliberű eszköz bevetendő a 45 mm-estől a 203 mm-esig. A kiskaliberű tüzerőt a mellvédek, fedezékek (házak ablakai stb.) lövetésére kell bevetni, a nagyobbakat pedig az épületek, falak, erődítések közvetlen megsemmisítésére használják.
 5. Általában a tüzeléshez inkább alkalmazzanak páncéltörő, kiskaliberű és kumulatív löszert.
 6. Az utcák hosszirányú veretéséhez használjanak 76 mm-es ágyúkat, szilánkos robbanótölteteket és srapnelt.
 7. Az RSz [rakétás egységek] ütegeit közvetlenül az előtt vessék be az egyes városrészek betérítésére, hogy azok ellen a támadás megindulna.
 8. A tüzérségi irányítást decentralizálják (az összeköttetést fenntartva) úgy, hogy annak fő része kerüljön a lövész ezredekhez: a hadosztály és hadtest tüzér parancsnokainak kezében csak az RSz zászlóaljai maradjanak azokkal az önálló zászlóaljakkal, amelyek fedezékből tüzelnek a 2. pont szerint. E zászlóaljakat vezényeljék el a lövész hadosztályok tüzér ezrekeitől, a könnyű tarack dandároktól és a 152 mm-es ágyús dandároktól.
 9. Az összes többi tüzérséget minden lövész ezredben tartsák két csoportban: bármely kaliberű közvetlen irányzásúak és aknavetők. A közvetlen irányzású tűzfegyvereket zászlóaljanként tagolják, az aknavetőket zászlóalj alcsoportokba sorolják be.
 10. A közvetlen irányzású lövegek parancsnokainak tisztakat nevezzenek ki, ezen lövegek csoportjának parancsnoka nem lehet kisebb beosztásban, mint zászlóaljparancsnok. Az aknavető csoportokat az aknavető ezredek parancsnoka, vagy a lövész ezredek tüzér parancsnoka vezesse.
- A zászlóalj parancsnoki NP [megfigyelő állás] legyen a lövegeknél, vagy azok közvetlen közelében.
11. A lövegek kézi mozgatásához az ütegek létszámát erősítsék meg és lássák el kötelekkel. Minden lövegcsoporthoz rendelkezzen tartalék vontatóval és traktorral.
 12. Fordítsanak különös figyelmet a löszerek időben történő eljuttatására (odavitelére).

FOMIN tüzér vezérezredes

a 2. Ukr[án] F[ront] tüzérségének parancsnoka

Sajátossága ennek a Fomin által kiadott parancsnak az, hogy az irattári gyűjteményes kötet 1944. december 18-át tünteti fel a dokumentum keletkezésének dátumaként, ám a hadinaplókból származó példányon az 1944. december 29. olvasható kiadási időpontként. Több mint valószínű az, hogy a parancsnak a csapatokhoz való továbbításával megvárták a Budapest köré vont ostromgyűrű bezárását és Sztálin december 26-ra időzített, Budapest ágyúzására vonatkozó parancsát (lásd: [12. sz. dokumentum](#)).

12. sz. dokumentum - SZTÁLIN PARANCSA AZ ÁGYÚK ALKALMAZÁSÁRÓL A BUDAPESTÉRT VÍVOTT CSATÁKBAN 1944. december 26.

Budapest ostroma kapcsán a kommunista propaganda a háború után előszeretettel hirdette, hogy Sztálin meg akarta óvni a magyar fővárost és ezért nehéztüzérségét sem vetette be. Valójában ennek ellenkezője igaz: Sztálin kezdettől fogva számolt a nehéztüzérség bevetésével és fel sem merült benne, hogy humanitárius szempontokra tekintettel legyen. Budapest a Vörös Hadsereg számára éppen olyan elbírálás alá esett, mint Berlin vagy bármilyen más német település. Mindez a budapesti hidak kapcsán válik beszédessé, amelyek elpusztítására Sztálin külön parancsot adott és nem rajta múlt hogy ezt a munkát végül nem a Vörös Hadsereg hanem a Wehrmacht fejezte be.

A SZTAVKA VGK 220286. SZ. DIREKTÍVÁJA A 2. ÉS 3. UKRÁN FRONTOK CSAPAT-PARANCSNOKAINAK A BUDAPESTÉRT VÍVOTT CSATÁKBAN AZ ÁGYÚK ALKALMAZÁSÁRÓL

1944. december 26. 22.10

A rendelkezésre álló adatok szerint, a németek úgy döntöttek, hogy minél tovább megtartják Budapest városát, előre erődítették a nagyobb épületeket és a város védelméhez minden kedvező pozíciót elfoglaltak.

Azért, hogy ne engedjük meg a németeknek e tervük végrehajtását, s hogy elkerüljük csapataink nagy áldozatait, felgyorsítsuk a Budapesten körbezárt német csapat csoport kapitulációját, a Legfelsőbb Főparancsnokság megparancsolja az ellenség megsemmisítését. Azok ellen, akik Budapest nagy épületeibe, valamint a Duna nyugati partján levő várba fészkeltek be magukat, használjanak fel minden kaliberű tüzérséget, köztük a legnagyobb kaliberűeket is, valamint a légierőt és a robbantó utász alakulatokat. A városi harcokban a gyalogság támogatására szintén használjanak fel minden kaliberű tüzérséget, így a legnagyobb kaliberűeket is azért, hogy közvetlenül irányzott lövegek tüzevel rombolják le az ellenség véelmi állásait.

Jelentést a végrehajtásról.

Legfelsőbb Főparancsnokság

J. SZTÁLIN

A. ANTONOV

13. sz. dokumentum - OSZTAPENKO SZOVJET KAPITÁNY, AKIT PARLAMENTÉREKÉNT A SZOVJET ÁLLÁSOKBÓL KILŐTT AKNA SEBZETT HALÁLRA

Budapest ostromának van egy évtizedek alatt elfogadottá vált alakja, aki szovjet tisztként hatalmas ismertségre tett szert Magyarországon. Osztapenko kapitány¹³ szobra egykor a stoppal utazók kiinduló helye volt nyugati irányban, s a pesti szleng máig emlegeti a lehetetlen feladatokra, kívánságokra vonatkozóan azt, hogy „majd, ha Osztapenko lépést vált” (valamint a szobor helyétől nem messze működő MC'Donalds gyorsétterem is Osztapenko néven van nyilvántartva a cég belső irataiban). És persze sokáig mindenki úgy tudta, hogy a derék, fehér zászlós szovjet parlamentert a németek orvul agyonlőtték. Igaz, a legutóbbi években egyre többször történt említés arról, hogy a sajtójai végztek vele. Dokumentum gyűjteményünk szovjet irattári anyagokat mutat be arról, hogy a Vörös Hadsereg legfőbb parancsnoksága azonnal tudta, hogy valójában miként halt meg Ilja Afanaszjevics Osztapenko százados. Csakhogy az igazság egyáltalán nem fért bele abba a moszkvai hazugság áradatba, amelynek nyomán a világnak hamis üzenetet kürtöltek szét – a hitleristák galádságára hivatkozva.

Oroszországban máig jelennek meg – befolyásos médiumokban is – újabb és újabb reprodukciói az egykori hamisított híreknek. A gazeta.ru 2019. október 29-én közölt cikket¹⁴ Matvej Zaharov marsallnak, a 2. Ukrán Front egykori törzsfőnökének visszaemlékezéseiből idézve. „...a szovjet főparancsnokság igyekezett megóvni a magyar főváros építészeti emlékeit a régi városrészekben és ezért nem folyamodott a nehéztüzérség és a légierő bevetéséhez. Ellenkezőleg, a németek rombolták le módszeresen a várost, hiszen közvetlen irányzással¹⁵ lőtték”.

Nem feladatunk gyűjteményünkben elemezni egy emlékező szovjet marsall és egy napjainkban publikáló orosz szerző szándékait. Annyi bizonyos, hogy az általunk a parlamenterek kiküldése témakörön kívül is bemutatott orosz irattári dokumentumokban, a szovjet katonai parancsok, a fenti idézettől merőben eltérő tényekről szólnak.

Az eddigi történelmi kutatásokban a legritkábban kaphatott figyelmet az az intézkedés sorozat, amely a szovjet hadvezetés felkészülését mutatta be arra az esetre, ha a szovjet parlamenterek által átadott ultimátumot követően Budapesten bekövetkezik a harci tevékenység megszűnése és a bekerített német és magyar csapatok kapitulációja. Egy parancs ezúttal két változatában is rendelkezésre áll, hiszen a 3. Ukrán Front főparancsnokának, Tolbuhin marsallnak a 46. hadsereg parancsnokához intézett parancsa¹⁶ a 3. Ukrán Front 1944 decemberi hadinaplójának 218-219. oldalán olvasható és annak szövege hét pontból áll (13. sz. dokumentum). Ez a parancs a hadinapló 1944. december 28. napjával jelölt, alcímmel tagolt fejezetben (216. oldaltól) található meg.

Az ugyanezen parancshoz illeszkedő csapatparancs pedig azt mutatja be, hogy Kolcsuk vezérőrnagy., a 46. hadsereg 37. lövészhadtestének parancsnoka részleteiben mire adott utasítást a parlamenterek kiküldésével és az ellenség kapitulációjának bekövetkezésével, avagy ez utóbbi elmaradásával kapcsolatban (14. sz. dokumentum). Ez a dokumentum a pamjat-naroda.ru gyűjteményben önálló iratként¹⁷ szerepel az alábbi címen: 44. 12. 29-én az ellenség Budapesten bekerített csoportosulása ultimátumot kap (29.12.44 г. окруженной группировке противника в Будапеште будет предъявлен ультиматум).

[Tolbuhin marsallnak, a 3. Ukrán Front főparancsnokának parancsa a 46. Hadsereg parancsnokához 1944. december 28-án \(hadinapló részlet\)](#)

44. 12. 29-én parlamentereink ultimátumot nyújtanak át az ellenség Budapesten bekerített csoportosulásának azzal a követeléssel, hogy vessenek véget a harci cselekményeknek

és kapituláljanak...

Megparancsolom:

Abban az esetben ha az ellenség elfogadja a kapitulációt, úgy a tárgyalásokat a parlamenterekkel a harci cselekmények abbahagyásának rendjéről és a kapitulációról, valamint az ultimátumnak megfelelő jegyzőkönyv felvételét Ön folytassa le.

A tárgyalások BUDAÖRSÖN történjenek, készítsenek elő erre egy helységet és őrséget. A parlamentereket a tárgyalások után juttassák el az arcvonalra, gondoskodjanak a részünkről a biztonságukról.

A harci cselekményeket eközben ne hagyják abba, az Önre rótt feladatnak, a DUNA folyóhoz való kijutásnak, tegyenek eleget. A [német] parlamenterek által bejárandó útszakaszon 12. 30-án 11.30-tól 12. 30-án 12.00 óráig (moszkvai idő szerint) a tüzelést szüntessék be.

Amennyiben az ellenség elfogadja az ultimátumot, úgy a tüzelést szüntessék be és támadó tevékenységet ne folytassanak, ám eközben tartsák fenn a teljes harckészültséget azért, hogy ismét támadásba mehessenek át az ellenség lehetséges cseltevését – mivel elfogadhatják az ultimátumot azzal a céllal is, hogy kitörhessenek a bekerítésből.

Az adott időszakban gyakorolják a legszigorúbb ellenőrzést a csapatok felett, a BUDAÖRSRE vezető utat alakítsák erődítménnyé, amelyen az ellenség nem törhet át.

Amennyiben az ultimátumot az ellenség visszautasítja, úgy készüljenek fel és 44. 12. 30-án 12.30-kor nyissanak 15 perces ösztüzet az RSz (rakétás egységek) minden kaliberű tüzérségével, így az M-31-essel is BUDAPEST legszélesebben elérhető területére. Ugyanekkor kerül bevetésre a front teljes légiereje. És induljon ismét határozott támadás BUDAPEST bevételéért.

Jelentést az intézkedésekről.

¹³ Ilja Afanaszjevics Osztapeko kapitány nevét magyarul gyakran Osztyapenko változtban emlegetik. A fonetika szabályai szerint a helyes az Osztapenko.

¹⁴ https://www.gazeta.ru/science/2019/10/28_a_12782042.shtml

¹⁵ A német nehéztüzérség lőszerhiány miatt már december végétől nem tudott teljes erőbedobással működni, 1945 január közepétől pedig tevékenysége gyakorlatilag megszűnt.

¹⁶ ЦАМО, Фонд: 243, Опись: 2900, Дело: 890, Лист начала документа в деле: 1

<https://pamyat-naroda.ru/documents/view/?id=131742551&backurl=q%5C3%20>

¹⁷ ЦАМО, Фонд: 1299, Опись: 1, Дело: 12, Лист начала документа в деле: 401 https://pamyat-naroda.ru/documents/view/?id=113446029&backurl=q%5C29.12.44%20%D0%B3.%20%D0%BE%D0%BA%D1%80%D1%83%D0%B6%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D0%BE%D0%B9%20%D0%B3%D1%80%D1%83%D0%BF%D0%BF%D0%B8%D1%80%D0%BE%D0%B2%D0%BA%D0%B5%20%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%82%D0%B8%D0%B2%D0%BD%D0%B8%D0%BA%D0%B0%20%D0%B2%20%D0%91%D1%83%D0%B4%D0%B0%D0%BF%D0%B5%D1%88%D1%82%D0%B5%20%D0%B1%D1%83%D0%B4%D0%B5%D1%82%20%D0%BF%D1%80%D0%B5%D0%B4%D1%8A%D1%8F%D0%B2%D0%BB%D0%B5%D0%BD%20%D1%83%D0%BB%D1%8C%D1%82%D0%B8%D0%BC%D0%B0%D1%82%D1%83%D0%BC::use_main_string%5Ctrue::group%5Ccall::types%5Copersvodki:rasporjajeniya:otcheti:peregovori:jbd:direktivi:prikazi:posnatovleniya:dokladi:raporti:doneseniya:svedeniya:plani:plani_ope_raciy:karti:shemi:spravki:drugie

14. sz. dokumentum – a 37. lövész hadtest utasítása a parlamenterek ügyében

Szigorúan titkos, a löv. ezredek parancsnokainak

1. 44. 12. 29-én parlamentereink ultimátumot nyújtanak át az ellenség Budapesten bekerített csoportosulásának a megadásra.

Az ultimátum határideje 44. 12. 29-én 12.00-tól 44. 12. 30-án 12.00 óráig tart.

A harci cselekményeket az előírt feladatokra vonatkozóan eközben ne hagyják abba, kivétel ez alól a BUDAÖRS, KELENFÖLD irányra előírt tűzszünet. ahol várható az ellenség parlament[er]jeinek áthaladása. Ezen a szakaszon a tüzet 11.30-tól szüntessék be 44. 12.30-án 12.00 óráig.

Amennyiben az ultimátumunkat az ellenség nem fogadja el 44. 12. 30-án 12.45-ig, úgy kezdődjék erőteljes tűzérési előkészítés, a tűzérés minden fajtájának bevetésével, így az M-31-essel és aknavetővel, s ezután induljon erőteljes támadás BUDAPEST nyugati részének beveteléért.

Amennyiben az ultimátumot elfogadják, úgy a harci cselekmények abbahagyására vonatkozóan további rendelkezések lesznek.

BUDAÖRSÖN a 320. [lövész] h[ad]o[sztály] parancsnoka egy lövész ezreddel és a 7. t[üzér] h[ad]o[sztály] 11. tüzér dandárjával álljon harci készenlétben egy ellenséges támadás visszaverésére ebben az irányban.

44. 12. 30 folyamán a hadosztályok parancsnokainak, valamint a hadtest tüzérparancsnokának gondos előkészületeket kell tenniük a tűzérési előkészítésre, a gyalogság készen tartására a támadásba történő bevetéshez.

A rakétajelet a tűzérési előkészítés kezdetére és a gyalogsági támadás indítására magam adom meg: a tűzérési előkészítés PIROS rakéták sorával kezdődik, a támadás megkezdését pedig FEHÉR rakéták sora jelzi.

Az ellenség részéről kiküldendő parlamentereket küldjék a rendelkezésemre BUDAÖRSRE.

KOLCSUK

CSELNOKOV

15. sz. dokumentum - Ilja Osztapenko kapitány kitüntetési adatlapja¹⁸

A Budapesten 1944 december végén körülzárt német és magyar katonait erőket megadásra felszólító szovjet ultimátum átadását a pesti oldalon, Vecsés határában Seinmetz Miklós századosra bízta a 2. Ukrán Front parancsnoksága, a budai oldalon, ugyanazon a napon, a 3. Ukrán Front megbízásából Ilja Osztapenko százados indult el Budaörs és Kelenföld térségéből, s az arcvonalon át jutott el a német állások egyik parancsnoki fedezékébe. Mindkét parlament szovjet tiszt az életét vesztette a küldetése teljesítésekor. Az alábbi, Oroszországban nyilvánosságra hozott iratok segítségével részletesen bemutatjuk Osztapenko parlament halálának körülményeit – a rendelkezésre álló orosz forrásokból:

OSZTAPENKO Ilja Afanaszjevics

Kapitány [százados], főinstruktor beosztását tekintve, az ellenséges csapatok állományához szóló munkát végzett a 316. temrjuki Vörös Zászlós lövész hadosztálynál kormánykitüntetés (post mortem) Honvédő Háború Érdemrend első fokozata (szül.) 1904 ukrán, a VKP/b/ tagja

A Honvédő háború résztvevője 1943. szeptembere óta.

Megölték 1944. 12. 29-én.

1942 óta

Sztavropol Kieg[észítő] P[arancsnok[ság]

Vörös Csillag érdemrend 1944. 02. 10., Honvédő Háború érdemrend II. f[okozat] 1944. 12. 12.

OSZTAPENKO kapitány et. a 316. l[övész] h[ad]o[sztály] politikai osztályának főinstruktoraként dolgozott, az ellenséges csapatok és lakosság körében végzett feladatokkal 1943. 09. 08-tól 1944. 12. 29-ig.

Ebben az időszakban tehetséges, kezdeményező és lelkiismeretes munkatárs volt. OSZTAPENKO e[lv]t[árs]. tömegesen szervezte a hadifoglyok átküldését az ellenség állásaiba, aminek révén jelentős eredmények mutatkoztak: kb. 300 magyar és német katona jött át orosz fogságba.

1944. 12. 29-én OSZTAPENKO e[lv]t[árs] parlamenterként volt vezényelve a Szovjet parancsnokság ultimátumával az ellenség bekerített erőihez Budapest térségében. A kitűzött feladatot OSZTAPENKO et. becsülettel végrehajtotta, méltósággal, bátorsággal és kitartással lépett fel, amint az egy szovjet tisztől és parlamentertől elvárható.

A német állásokból visszatérőben OSZTAPENKO elvtársat egy aknaszilánk megölte. A Szovjet parancsnokság parlamentereként példásan végrehajtott harci feladatért, a bátorságáért és önuralmáért, valamint a fasiszták elleni küzdelemben az utolsó lehelletig való helytállásaért OSZTAPENKO et. a HONVÉDŐ HÁBORÚ érdemrend első fokozata kitüntetésben részesül halála után.

A 46. HADSEREG POLITIKAI OSZTÁLYA

KÁDER OSZTÁLYÁNAK VEZETŐJE

.....

/SZIROTOV/ VEZÉR-ŐRNAGY

1944. DECEMBER 30.

16. sz. dokumentum – Nyikolaj Orlov főhadnagy kitüntetési adatlapja¹⁹

A három kitüntetési irat forrásértékét az adja meg, hogy mindegyik az orosz központi hadi irattárban van nyilvántartva. Az a körülmény pedig, hogy Osztapenko halálára vonatkozóan az szerepel ugyan, hogy „ubit”, azaz megölték – egy akna szilánkjai – különös fontossággal bír a kapitány halálát követő szovjet propaganda mai elemzésének szempontjából. Hiszen az is nyilvánvaló az iratokból, hogy a kitüntetési felterjesztések a parlamenti küldetés másnapján, 1944. december 30-án készültek, A frontparancsnok, a főhadiszállás Budapestre delegált megbízottja és Moszkvában a Sztavka azonnali, pontos értesülésekkel rendelkezett a valós történésekről. Van olyan irat is, amely Osztapenko

¹⁸ Az irat teljességgel követi a hivatalos kitüntetési adatlap formanyomtatvány szerkezetét. Ez a példány láthatóan egy másodpéldánya a felterjesztésnek. A pecsét és az aláírás révén eredetiként kezeljük – a szerzők.

15. sz.dokumentum [https://pamyat-naroda.ru/heroes/podvig-chelovek_nagrazhdenie40973137/](https://pamyat-naroda.ru/heroes/podvig-chelovek_nagrazhdenie40973137/?backurl=%2Fheroes%2F%3Flast_name%3D%D0%9E%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BF%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE%26first_name%3D%D0%98%D0%BB%D1%8C%D1%8F%26middle_name%3D%D0%90%D1%84%D0%B0%D0%BD%D0%B0%D1%81%D1%8C%D0%B5%D0%B2%D0%B8%D1%87%26group%3Dall%26types%3Dpamyat_commander%3Anagrad_nagrad_doc%3Anagrady_uchet_kartoteka%3Anagrady_ubilein_kartoteka%3Apotery_doneseniya_o_poteryah%3Apotery_gospitali%3Apotery_utochenie_poter%3Apotery_spiski_zahoroneniya%3Apotery_voennoplen%3Apotery_iskluchenie_iz_spiskov%3Apotery_kartoteki%3Apotery_vpp%26page%3D1)

¹⁹ 16. sz. dokumentum https://pamyat-naroda.ru/heroes/podvig-chelovek_nagrazhdenie40973131/

kitüntetésének a jóváhagyását is tartalmazza a vonatkozó, 1944. december 31-én kelt parancs (lásd a 18. sz. dokumentumot) számának megjelölésével.²⁰

A parlamenterek ügyét a részletekig menően követő szovjet hadvezetés tisztában volt az Orlov főhadnagyról szóló kitüntetési indoklás ama mondatával is, hogy „*a csoport a mi aknavető tűzünk alá került*”. Orosz szövegben fonetikusán: *gruppa popala pod obsztrej nasego minamjotnogo ognya*. Amint az is nyilvánvaló volt Moszkvában a katonai vezetők számára, hogy Orlovot egy 1944. december 31-én keltezett, sorszámot viselő parancs tüntette ki, vagyis a mai irattári adatok 1944. december utolsó napján a parlamenterek ügyében rendelkezésre álltak. Mégis arról szólt ettől kezdve a szovjet propaganda áradat, hogy a németek Budapesten parlamentereket gyilkoltak

Családi név, keresztnév és apai név: ORLOV Nyikolaj Feodoszijeics

Rendfokozat: főhadnagy

Beosztása: főadjudtáns a Temrjuki Vörös Zászlós 316. l[övész]h[ad]o[sztály], 1077 l[övész] zászlóaljnál kitüntetésre felterjesztése

Szül[etési] időpont: 1920,

Nemzetisége: Orosz

Párttagsága: VKP/b/ tagjelölt – 1942.

Részvétele a polgárháborúban, további harci tevékenységben a SZU védelmében és a Honvédő Háborúban (hol, mikor): a Honvédő háborúban, 1941 óta a D[él]Ny[uati] Fr[ont]. és a 3. Ukr[án] Fr[ont] kötelékében.

Volt-e sebesülése a Honvédő háborúban, vagy érte-e légnyomás: korábban könnyebb – 1941.

Mióta van a Vörös Hadseregben: 1939. 09. 19.

Melyik kerületi Kieg[észítő]P[arancsnok]K[ság] hívta be: a Kirov nevet viselő, Dobrovolszk-Leningrádi gyalogos iskola.

Korábbi kitüntetése: nem volt.

Állandó lakcime, szüleinek címe: kitarva

A személyes hadihőstett, vagy szolgálat részletes, tárgyszerű leírása:

A Parancsnokság parancsával ORLOV főhadnagyot 1944. december 28-án parlamenterek rendelték ki azért, hogy Budapest térségében ultimátumot adjon át a csapataink által bekerített ellenséges csoportosulás parancsnokának.

1944. december 29-én 11.45-kor Budaörs térségében egy 3 személyből álló osztag áthaladt az arcvonalon, ahol először puska- és géppisztoly tűz érte őket. Az ellenség első vonalának közelében a

²⁰ 18. sz dokumentum: <https://historyrussia.org/arkhivnye-dokumenty-ob-osvobozhdenii-evropy-ot-fashistskikh-zakhvatchikov/nagradnoj-list-ostapenko-ili-afanasevicha-posmertno-k-prikazu-46-armii-ot-31-12-1944-goda-252-n.html> Osztapenko kitüntetési előterjesztésének jóváhagyása – fordítást nem igényel.

parlamentereket német katonák állították meg, mindegyik érkező szemét bekötötték és egy ismeretlen német egység törzséhez vitték őket.

A törzsnél egy ezredesi rangban levő német tiszt fogadta a parlamentereket, akik közül a rangidős OSZTAPENKO kapitány felmutatta a Budapesten bekerített csoportuláshoz intézett szovjet ultimátum küldeményt.

A feladat végrehajtását követően minden parlamenterek [ismét] bekötötték a szemét, gépkocsiba ültették őket és ismeretlen irányban elindultak velük, s kis idő múltán kiszállítottak mindenkit a járműből, majd az arcvonalhoz vezették őket. Útközben a csoport a mi aknavető tüzünk alá került, amelyben OSZTAPENKO kapitányt megölte egy aknaszilánk.

E felelősségteljes feladat végrehajtásakor ORLOV főhadnagy egy szovjet tiszthez méltóan férfiasságot, odaadást és állhatatosságot mutatott, amiért kiérdemelte a Vörös Csillag érdemrend kitüntetését.

A kitüntetésre való felterjesztést Kuszurov gárda alezredes, a 46. hadsereg személyügyi osztályának vezetője írta alá, aki hivatkozik Konovalov vezérőrnagyra, a 46. hadsereg Katonai Tanácsának tagjára.

/Az irat dátumozásán a nap nem olvasható, de az igen, hogy 1944 december, a 46. hadsereg személyügyi főosztályának körpecsétje mellett aláírást nem tartalmaz – valószínűsíthetően irattári másolat – a szerzők./

17. sz. dokumentum - Gorbatjuk Jefim Taraszovics őrmester kitüntetési adatlapja²¹

A két tisztet elkísérő őrmester kitüntetési felterjesztésének indoklásában ez olvasható „aknavető alá kerültek, amelyben egy aknaszilánk megölte OSZTAPENKO kapitányt – a csoport rangidősét”.

18. sz. dokumentum – Osztapenko kitüntetési előterjesztésének jóváhagyása – fordítást nem igényel.

19. sz. dokumentum - Sztálin parancsa és a célpont adatok Budapest hídjainak lerombolásához 1945. január 9.

A világot félrevezető szovjet tájékoztatás tragikus szereplői lettek 1945. január első felében Budapest hídjai. Moszkva ugyanis szüntelenül azt ismételte, hogy mindent elkövet Budapest műemlékeinek, történelmi kincseinek megóvásáért. A már bemutatott dokumentumok a magyar főváros brutális ágyuzásáról azonban nem az értékmegőrzés részletes parancsairól szólnak. Évtizedeken át nem volt ismert az az irat, amely Sztálin parancsát²² rögzíti 1945. január 9-én a még álló budapesti hidak lerombolására tüzéséggel és légierővel.

²¹ 17. sz. dokumentum Gorbatjuk Jefim Taraszovics őrmester adatainak azonosítása fordítást nem igényel. Az adatlap forrása: https://pamyat-naroda.ru/heroes/podvig-chelovek_nagrazhdenie40973128/

²² Ennek az iratnak az első publikálása magyar nyelven: Ungváry Krisztián-Meruk József, archivnet.hu 19. évfolyam (2019) 1. szám, Budapest hídjai a város ostromában; <http://www.archivnet.hu/budapest-hidjai-a-varos-ostromaban>

A Dunán átívelő hidak, katonai értelmezés szerint a Budapest nyugati városrészébe, azaz Budára még használható átvezető utak megsemmisítésére kiadott első parancs a 153 mm-es nehézlövegekkel felszerelt 18. ágyús és a 203 mm-es nehézágyúkkal rendelkező 109. nagy teljesítményű tarackos dandárnak írta elő a Parlament, szovjet hadi jelöléssel a 61. sz. háztömb, és a Lánchídnál levő alagút lövetését január 10-én 14.15-től, illetve 14.30-tól, megjelölve a leadandó lövések mennyiségét a koordinátákkal meghatározott célpontokra. Az alagút célkoordinátáit ceruzával javítva pontosították.

A Legfelsőbb Főparancsnokság Főhadiszállásának 11004. sz. direktívája

a 2. és 3. Ukrán Frontok parancsnokainak

1945. január 9.

02 ó. 45 p.

Azért, hogy a Budapest keleti részén csoportosuló ellenséges csapatok leszakadjanak a város nyugati részében levő csapatrészekről és akadályozva legyen a Duna folyón át vezethető hadműveletük, a Legfelsőbb Főparancsnokság Főhadiszállása megparancsolja:

A Dunán átívelő hidakat semmisítsék meg Budapest centrális részén, ehhez vessék be a légierőt és a nehéz tüzérséget, biztosítva számára a szükséges figyelő állásokat és a korrekciós tűzvezetést.

A hidakra való tüzelést folytassák a lerombolásuk után is azért, hogy az ellenségnek ne álljon módjában a helyreállításuk.

Jelentést a kiadott parancsokról.

A LEGFELSŐBB FŐPARANCSNOKSÁG FŐHADISZÁLLÁSA

J. SZTÁLIN A. ANTONOV

[20/a., 20/b., sz. dokumentum –újabb parancsok a hidak lerombolásáról](#)

Nem telt még el egyetlen nap sem Sztálin hídromboló parancsát követően, amikor külön utasításra 50%-os lőszer javadalmazási növekménnyel, elkészült az Északi összekötő vasúti híd, a Lánchíd, az Alagút, az Erzsébet híd és a Parlament közvetlen közelből való, szakadatlan lövetésének célkoordinátákkal ellátott időgrafikonja.

A magyar főváros agyonsebzett hídjai még nyolc napig álltak. Sem a szovjet tüzérség nehézágyúí, sem a szovjet és román légierő bombái nem voltak elegendőek az összeroppantásukhoz. A Budára hátráló német erők utászai végeztek robbantással 1945. január 18-án az Erzsébet híddal és a Lánchíddal.²³

Az első parancs ([20/a sz.dokumentum](#)) január 10-én a Parlament és az Alagút lövetését rendelte el. Az Alagút célkoordinátáit valaki ceruzával pontosította az iraton.

A második parancsot ([20/b1 és 20/b2 sz.dokumentum](#)) előbbihez hasonlóan Guszarov tüzérvezérőrnagy, a főhadiszállás tartalékába sorolt 16. áttörő tüzér hadosztály parancsnoka hagyta jóvá Gribok gárda ezredes törzsparancsnok és Jakovlev őrnagy a törzs műveleti osztályának vezetője előterjesztésére. Az irat 3. példánya titkos minősítésű, címe pedig azonos az előbbiével: GRAFIKON

²³ Részletekre lásd a 21. számú lábjegyzetben említett tanulmányunkat.

BUDAPEST DUNÁN ÁTÍVELŐ HÍDJAINAK, ALAGÚTJÁNAK ÉS A PARLAMENTNEK A 16. RGK AKKOSZDP ÁLTALI TÜZÉRSÉGI LÖVETÉSÉHEZ 45. 01. 10-TŐL 45. 01. 14-IG. Ez a parancs kilenc alakulatot nevesített a feladatra, amely magába foglalta az Északi összekötő vasúti híd, a Lánchíd és az Erzsébet-híd lövetését (címében a Parlamentet is említve) az előírt célkoordináták, időpontok és lőszer mennyiség szerint. Ez az irat az előbbtől eltérően nem egy, hanem három oldal terjedelmű és az utolsó oldalon (20/b3 sz. dokumentum) kézirásos rájegyzés rendelkezik arról, hogy a lövegek lőszer javadalmazását 50 %-al emeljék meg. Ez a parancs a címében 45. 01. 10-én 14.00 óra kezdettel jelöli a lövetések indítását.

Sztálin hídrombolásra kiadott parancsa a 46. hadsereg 37. hadtestének tüzérparancsnokát már aznap arra sarkallta, hogy alárendeltjeinek a „Szovjetunió Hőse” kitüntetést ígérje be (21. sz. dokumentum) arra az esetre, ha tüzérségi találattal sikerül megsemmisíteniük a hidakat. Érdemes részletesen idézni az ezzel kapcsolatos [tüzérségi tervet](#):

„A rombolás objektumai.

Hidak a DUNA folyón át BUDAPEST városában, 131., 108. és 66. /lásd BUDAPEST város térképét/.

A romboláshoz használandó eszközök.

A [109] GABr BM három ütege /203mm/

A 9. PABr tól három üteg /152 mm/

A rombolás időtartama.

'45. 01. 09-től kezdve a teljes lerombolásig.

Lőszer-felhasználás hidanként.

Minden egyes hídra: 203 mm – 60, 152 mm – 90.

A rombolás feltételei:

A hidak lerombolását a tüzelés előírásainak szigorú betartásával kell végrehajtani.

Az ütegeket a lerombolandó hidak tengelyében, azzal párhuzamosan kell elhelyezni.

A megfigyelő pontot a gyalogság arcvonalánál kell kialakítani, a rombolások megfigyelését biztosítva.

A romboló lövéseket a mérési eltérések szerint kell folytatni.

A kiinduló adatok előkészítése – teljes.

A leadott lövések megfigyelését és a parancsokat regisztrálni kell a lövés-nyilvántartóba, amelyet a befejezés után alaposan fel kell dolgozni és be kell terjeszteni a hadtest tüzértörzsének.

A hidak helyreállításának megakadályozására elkülönített eszközök.

A hidak helyreállítását megakadályozandó, az éjszakai időszakban a 108. g[árda] l[övész] h[ad]o[sztály] és a 320. l[övész] h[ad]o[sztály] tüzérségeinek parancsnokai vezényeljenek ki hidanként egy-egy aknavetőt 70 aknagránáttal a 20.00 órától 6.00. óráig történő akadályozásra.

A 108. g[árda] l[övész] h[ad]o[sztály] tüzeljen a 105. és 66. hidakra,

A 320. l[övész] h[ad]o[sztály] tüzeljen a 131. hídra.

MEGJEGYZÉS: a 3. U[krán] F[ront] Főparancsnokságának rendelkezése alapján minden ütegparancsnok, aki hidat rombol le, fel lesz terjesztve a Szovjetunió Hőse címre.

Szkorikov sz[áza]d[o]s., a 37. l[övész] hadtest m[eg]b[ízott] tüzérségi törzsfőnöke

Vakszman ő[r]n[agy], a 37. l[övész] hadtest tüzérségi törzsfőnökének tanácsadója.”

Sztálin parancsára tehát azonnali, célirányos erőátcsoportosítások történtek a Budapestet ostromló szovjet csapatoknál a Moszkvában kijelölt feladatok végrehajtására. Az is bizonyos hogy a főhadiszállás képviselője 1945. január 10-től 18-án reggelig csak azt jelenthette a feletteseinek, hogy Budapest utolsó két megmaradt hídját nem sikerült lerombolni. A megkészszerzett lőszer adag ellenére sem.

22. sz. dokumentum – a legfontosabb budapesti célpontok listája 1944. december 27.

A történeti pontosság érdekében megjegyzendő, hogy nem volt „újdonság” 1945. január 9-én a hidakra vonatkozó Sztálin-parancs, hiszen az 1944. december 26-án kelt parancsa, amelyet a 12. sz. dokumentum mutatott be, a magyar főváros ágyuzását írta elő minden kaliberű löveggel. Ennek következményeként a legfontosabb budapesti célpontok listája (lásd e **22. sz. dokumentumot**) egy nappal később már a tüzér alakulatoknál volt. Lényegében ez volt a következő hetek rombolási stratégiájának fő eleme és ebben a felsorolásban lettek kiemelten, elkülönítetten fontos célpontok a hidak és a parlament épülete. Az új elem 1945. január 9-én a hidak lerombolásának kudarcra volt, vagyis annak felismerése, hogy Budapest egyes hídjai sebzettek, de még álltak. Emiatt volt kénytelen Sztálin – csak a hidak megsemmisítésére – egy újabb parancsot kiadni. Erről a parancsról a szovjet Legfelsőbb Főparancsnokság nem adott ki nyilvános hírt. A Budapest ostromával foglalkozó orosz kutatások figyelme sem terjedt ki a magyar főváros hídjainak elpusztítását követelő moszkvai parancsra.

A 109. nagy teljesítményű tarackos dandár törzsparancsnoka még 1944. december 27-én adta ki parancsának mellékleteként (**22. sz. dokumentum**) Budapest legfontosabb célpontjainak haditérkép szerinti kódszámát, a saját nyilvántartásuk szerint sorszámát és a célkordinátákat. Ebben például a Parlament a 61 jelzésű és a „leltár” szerint a 26-os, a Lánchíd a 66-os kóddal, 105-ös az Erzsébet híd, 131-es Ferenc József híd, a városháza a 109 kódszámmal volt jelölve, a Nyugati pályaudvar a 40-es számmal.

23. sz. dokumentum – jelentés a Parlament elfoglalásáról 1945. január 18-án 14.00 órakor

Egy „Szigorúan titkos, másolat készítése tilos” feliratú blankettán, rejtjelesen küldött 124. sz. távirat (dekódolt) kézzel írott sorai rögzítik a Vörös Hadsereg 25. gárda lövész hadosztályától 45. 01. 18-án, 14.00-kor leadott értesítést. A 17.30-kor érkeztetett és 17.45-re dekódolt szöveg az alábbi:

A polit. osztály főnökének

Kitartó harcok eredményeként, a 78. g[árda] ezred harcosainak és tisztjeinek hősiességével ma elfoglaltuk Budapesten a magyar Parlament épületét.

Pavlov 45. 01. 18.

Ez a jelentés a pesti oldal elfoglalásának egyik utolsó „csatájáról” adott egyáltalán nem tárgyyszerű beszámolót. Azon a reggelen roskadt a Dunába a németek által felrobbantott Erzsébet-híd és a Lánchíd, s a szovjet katonák rohama közepette már a Parlamentet sem érte több szovjet tüzérségi csapás. A magyar szuverenitás egyik jelképes épülete a Buda bevételét előkészítő szovjet haderő ellenőrzése alá került. A jelentéssel egyetlen probléma van csupán: valójában a Parlamentet nem védték német és magyar csapatok. Az épületben ugyan voltak katonák és települt egy elsősegély-kötözőhely is a Parlament pincéjébe, de harci tevékenységet itt már senki sem fejtett ki. Harcolni már azért sem volt értelme, mert 18-án reggel már a német utóvédek is elhagyták a pesti oldalt. Csak az maradt a Parlamentben, aki a megadásra várt. Ez a dokumentum így sokkal inkább arról szól, amit egyes szovjet tisztok Budapest ostromának kívántak előadni, mintsem arról, ami ténylegesen történt.

24. sz. dokumentum – Példa a nehéztüzérségi lőszerfelhasználásra

A 109. nagy teljesítményű tarack tüzér dandár (GABr BM) leadott lövéseinek mennyisége 1944. dec. 29-től 1945. febr. 13-ig, napi bontásban, napi dátumozással, összesen 2125 lövés. A mellékelt hadinapló statisztikából pedig kiderül, hogy Sztálin parancsa kiadásának napján 44 lövést adott le ez a dandár, másnap pedig 97 lövéssel tett eleget a hídrombolási utasításnak.

25. sz. dokumentum – 400 vagon lőszer a budai oldal rombolására

A precíz hadinaplók jóvoltából tudni lehet, hogy Buda ostroma során szovjet részről csak az 1945. január 20–február 13. közötti időszakban összesen 400 vagonnyi lőszert használtak fel. Ebből 60 746 lövedék ment a nehéztüzérség számlájára, a legnagyobb kalibert jelentő 203 mm-es nehéz tábori tarack lőszeréből 3418 darabot használtak el. Csak a 109. nehéz tüzérdandár 2125 db 203 milliméteres gránátot lőtt ki a magyar fővárosra 1944. december 26. és 1945. február 13. között. Budapestet a hadosztályok tüzérségén túlmenően az 5. 7. és 16. áttörő tüzérhadosztály támadta. Mindegyikük igen jelentős mennyiségű nehéztüzérséggel rendelkezett. A Budapestet támadó szovjet tüzérségi erők 1945. február 1-én is még 784 löveggel és 520 aknavetővel rendelkeztek, és a tüzérség jelentős része 122 milliméter, illetve annál nagyobb űrméretű, azaz nehéztüzérség volt.

A parancsokat azonnali intézkedések követték. A 16. áttörő tüzérhadosztály Budapest ostromáról készített részletes, fotókkal illusztrált jelentése egyértelművé teszi, hogy a seregetest a legnagyobb kaliberű lövegeivel tüzelt a Lánchídra, azaz a 66. számú objektumra. A célpont megsemmisítését a 109. nehéz tarackos dandár 203 mm kaliberű lövegei kapták. Egy lövedék súlya 150 kilogramm volt és 15 kilogramm robbanóanyagot tartalmazott. A hadosztály jelentése szerint január 10–14. között összesen 269 lövést adott le a 66. számú objektumra. Fenn maradt az egyik üteg jelentése, amely szerint a lövéseket 7850 méterről adták le (nagyjából a Hősök tere térségéből). A célzásban a 207. légi megfigyelő ezred volt a 109. nehéz tüzérdandár segítségére. A dandár összefoglalója²⁴ szerint: „A tüzeléshez a kiinduló adatok teljeseek voltak. A tüzelés eredményeként a híd megsérült: észelve: a nyugati pilon tartóeleme megsérült, tölcser a híd nyugati feljárójánál, négy tölcser az alagút bejáratánál, továbbá az alagútnál kilőve három páncélgépkocsi és hat teherautó, megsérültek a hídfeljárónál lévő épületek. A nyugati parton a hídfeljáró közelében, 200 m-es körben 80 tölcser keletkezett a 203 mm-es kaliberű lőszer felrobbanásától.

Az ellenség Pestről Budára visszavonulásakor a híd fel lett robbantva.”

²⁴ CAMO, 9638. f., 1. op., 59. d., a 16. áttörő tüzérhadosztály harctudósítása.

A kimutatás a kézfegyverek, az aknavetők és a tüzérségi lövegek lőszer felhasználásáról 1945. január 20. és február 13. között, s amely nem igényel további kommentárt. Címzettje Pribojcsenko vezérőrnagy a 2. Ukrán Front tüzérségének törzsfőnöke volt. A kimutatást Szytepanov alezredes a tüzérségi műszaki szolgálat 2. osztályának főnöke készítette 1945. március 1-jén. A címzett Pribojcsenko rájegyzése szerint az M-13-as és M-8-as [reaktív lőszer – ismertebb nevükön Katyusa rakéták] felhasználását is ide kell majd még számítani.

26. sz. dokumentum – Budapest bombázása

A 136. csatarepülő légihadosztály törzsének parancsa Budapest nyugati részének bombázására Kiskunlacháza, 1945. január 17-én 14:30 órakor

Az egykori szovjet front iratok gyűjteményében különleges jelentőséggel bírnak azok, amelyeknek a tartalma egynél több forrásból hitelesíthető. Egy légihadosztály vezénylési dokumentumai nem a vezénylési szintek hierarchiája miatt válnak rendkívül beszédessé, hanem a feladatot végrehajtóknak, esetünkben a Budapest célpontjait bombázó alakulatoknak adott parancsok szűkszavú ridegsége révén. Szemlélgetve az irat másolatát, nem nehéz észrevenni azt, hogy a kézzel írott, telefonon lediktált, délutáni szovjet parancs egy (magyar vasúti) számlatömb lapján olvasható, amelyről azt is megtudjuk, hogy a zsákmányolt szállítási adatfüzetet egykor a Terézvárosi nyomdában gyártották.

Budapest ostromának történetében az orosz nyelvű szövegoldal közepén levő alcímtől kezdődően rögzített mondatok játszanak szerepet. A folyamatosan vezetett hadinaplóban ez a 3. sorszámot viselő bekezdés.

„A hadosztály parancsnoka megparancsolta:

A 210. és a 989. sz. SAP [a csatarepülő ezred orosz rövidítése] 15:00 órától a nap végéig 1945. 01. 17-én, páros és négyes repülő alakzatokban II–2-esekkel bombázzák és [rárepülésekkel] támadják a bekerített ellenséges csoportosulások élőerejét és technikáját Budapest város nyugati részében, célpont az 5. [valószínűsíthetően a pilóták számára használt iránypont] és attól északra a 1192. háztömbig [ez a szovjet haderő által használt térképen (lásd a 36. sz. dokumentumot) a II. kerület Vérhalom u. és Apostol utca találkozásánál van], délen pedig a 66. objektumig [ez a szám a Lánchíd jelölte, amely jelentős sérülésekkel ugyan, de járható volt másnapig, 1945. január 18-ig], a Duna folyóhoz igazodva.

Tilos a város keleti részén tevékenykedni.

A felszállásokat a legénységek készenléte szerint kezdjék meg.

Elsőként a 210. SAP csoportja szálljon fel.

A gépeket maximálisan terheljék. A tevékenységet vadászgépek bevonása nélkül hajtsák végre.

Suszter ezr.

törzs pk.

Telefonon adta Suszter ezr.

Tovább adni – az ezredek parancsnokainak.”

27. sz. dokumentum – Összefoglaló a csatarepülő tevékenységről

A 136. nyizsnyednyesztrovszki csatarepülő légihadosztály parancsnokának összefoglaló hadinaplója az 1945 januári harci tevékenységről 1945. február 8-án

A Vörös Hadsereg 17. légi hadseregének állományába tartozó 10. csatarepülő légihadtestnek 1945-ben két hadosztálya volt: a 136. és a 306. Az elemzésünk tárgyát képező 136. hadosztálynak 3 ezrede volt: 210., 715. és 989. A légi alakulatoknál II–2-es csatarepülőgépek álltak hadrendben. A 17. légihadsereg a 2. és a 3. Ukrán Front magyarországi műveleteiben (is) folyamatos légi támogatást adott a szárazföldi erőknél. Több dokumentumban a SAD (oroszul a csatarepülő légihadosztály rövidítése) mellett a SAND rövidítés is használatos, ez az adományozott megtisztelő településnév a Nyizsnyednyeprovszk visszafoglalásáért vívott légiharcok emlékét őrzi.

Az alább látható hadinapló részletek címzettje a 10. Odesszai Csatarepülő Légihadtest törzsének parancsnoka. A 27 gépelt oldalnyi napló 3 ezred tevékenységének összefoglalója, s választott témáknak megfelelően a Budapestre vonatkozó tény-részleteket mutatjuk be. A hadosztály 1945 január hónapban a saját statisztikái szerint 77 legénységi állományú személyt (pilóta, lövész, karbantartó) tudott bevetni a Kiskunlacházáról (210. és 989. ezred) illetve Tökölről (715. e.).

Budapest támadásra kijelölt célpontjai között január közepén legalább négyszer szerepel a „hidak bombázása” kifejezés az 1945. január 17-ét megelőző héten.

A napló 3. fejezete a harci feladatok között a 2/b pontban ezt tartalmazza: „Budapest városában lerombolni a Duna hídjait.” Itt ugyan időpont nem szerepel, ám a 19. sz. dokumentumunk láttatja, hogy Sztálin külön hadparancsban rendelte el Budapest hídjainak megsemmisítését 1945. január 9-én hajnalban.

A délutáni szovjet légicsapásainak információit a hadosztály 1945 február 8-án kelt összefoglalója (hadinapló 13. oldal, az eredetiben 12. sorszámú oldal) annyiban bővíti, hogy az 1945. január 17. napjának 10:30 órától 18:50-ig elvégzett bevetéseire vonatkozik. Eszerint „...az II–2-es csatarepülőgépek 2-10-es kötelékben indultak 2-4 rárepüléssel, 500-100 méter magasságból bombázták és támadták az ellenséges csapaterőt, technikát Budapest térségében a 4a. és 5a. célpontoknál. 42 II–es összesen 74 felszállást hajtott végre. A bevetések összesített időtartama ekkor 37 óra 32 perc volt.”

A kisebb bombákon, gépágyú-és nehézgéppuska lőszer felhasználásán kívül ledobtak 301 db FAB-100-as légibombát és 8 db FAB-50-es légibombát – olvasható még az iratban.

28. sz. dokumentum – Kritikus parancsnoki elemzés a légierő teljesítményéről

A 17. LÉGI HADSEREG PARANCSNOKÁNAK DIREKTÍVÁJA A HADSEREG LÉGIEREJÉNEK A BUDAPESTI HADMŰVELET SORÁN VÉGZETT HARCI TEVÉKENYSÉGÉRŐL ÉS A HIÁNYOSSÁGOK KIKÜSZÖBÖLÉSÉRŐL

(1945. február)

3/0134 sz.

A 17. légi hadsereg repülőalakulatai és önálló légi egységei parancsnokainak

A Budapestért vívott harcok során, a fölényben levő ellenséggel vívott elkeseredett küzdelmekben, rendkívül bonyolult meteorológiai körülmények és repülőtéri viszonyok közepette a 17. légi hadsereg alakulatai támogatást adtak a szárazföldi csapatoknak, sikerrel számolták fel az ellenséget, nagy támogatást nyújtva a csapatoknak és az előrenyomuló alakulatoknak. Csatarepülőink, bombázóink és vadászaink hozzáértéssel és határozottan semmisítették meg az ellenség harcokocsijait, tüzérségét, szállítóeszközeit, élőerejét és légierejét. Voltak olyan napok, amikor az ellenség lemondott a szárazföldi csapatok nappali támadásairól, mivel légierőnk fellépésétől jelentős veszteségeket szenvedett el. Vadászaink aktívan semmisítették meg a levegőben az ellenség repülőgépeit, megakadályozták az ellenséges légierő tömeges támadásait a szárazföldi csapatok harcállásai ellen, és korlátozták az ellenséges vadászgépek tevékenységét csatagépeink és bombázóink ellen. Egyes napokon vadászaink harminc alkalommal vívtak kötelékben légi harcot. Vadászaink már az első napoktól tartósan megszerezték a légtér uralmát, amelyet az egész hadművelet során megtartottak. Az ellenség nem kockáztatta meg azt, hogy kisebb csoportokban jelenjen meg a harcterek felett, mivel hatalmas veszteségeket szenvedett el.

A hadsereg légi alakulatai a szárazföldi csapatok támogatásában teljesítették feladataikat. Az ellenség tervei összeomlottak, csapataink az ellenségnek nagy veszteségeket okozva megnyerték a Budapestért vívott csatát. A légi harcot légierőnk nyerte meg, nagy veszteségeket okozva az ellenségnek. Felderítőink az ellenséges vadászgépek aktív támadásainak dacára nappal és éjszaka kiderítették az ellenség frontáttöréseinek és hadmozdulatainak helyét, értékes adatokat gyűjtöttek a parancsnokság számára az ellenséges szándékokról és mozgásokról. Több légi alakulatunk nevét parancsban jelölte meg a legfőbb főparancsnok és a 3. ukrán front katonai tanácsa a hadművelet során meghatározott harci feladatok kiváló végrehajtásáért.

Jól működött a rádiókapcsolat, amely a hadművelet felelősségteljes időszakaiban gyakran az egyetlen harcvezetési eszköz volt. A Budapestért vívott hadművelet idején a légi egységek munkájának pozitív oldalai mellett akadt egy sor lényeges hiba a szervezésben és a harci tevékenységben.

Ilyen hibák voltak:

1. A csatagépek és a bombázók kötelékeiben nem elégségesen szervezték meg a lövészek és navigátorok egységes tűzvezetését, gyenge volt a szervezési összhang a kötelékek legénységei és a vadászkiérek között (306. és 189. csatarepülő ho.).
2. A csatarepülő- és bombázókötelékek az ellenséges vadászgépekkel való találkozáskor nem mindig vették fel a megfelelő harci alakzatot, többször igyekeztek mielőbb a saját területre eljutni. Ráadásul egyes legénységek kiváltak a kötelékből, s olykor csoportokban is repültek, mire az ellenséges vadászok ezt kihasználva veszteséget okoztak nekik.
3. A kötelékek nem elégségesen alkalmazták a légvédelmi ágyútűz elleni manőverezést, és a legénységek nem éltek az L[égvédelmi] t[üzérség] eszközeinek megsemmisítésével.
4. Csatalégierőnk nem használta ki teljességében a géppuska-gépágyú fegyverzetet, egy bevetésre átlagosan a VJ a lőszer 35 százalékát, a SKASZ 17 százalékát használták fel. Többször előfordult, hogy

indokolatlanul egyetlen rárepülést hajtottak végre. Több szégyenletes eset történt egyes legénységek és még kötelékek bevetésekor is, amikor csapásaik a saját harcállásaink ellen irányultak.

5. A bevetési célok elhagyásakor csatagépeink kötelékeinél felbomlott a harci rend, lassan álltak össze, a légtér megfigyelését elégtelenül szervezték meg.

6. A bombajavadalmazás nem mindig felelt meg az adott célpontok jellegének. Voltak nem teljes bombaterheléssel végrehajtott bevetések is.

7. A PTAB [tankelhárító kumulatív bomba] vetésekor nem várták ki a legkedvezőbb magasságot a cél lerombolására. Többször a PTAB kioldása nagy magasságból, 400-500 méterről történt, miközben a PTAB legkedvezőbb kioldási magassága 100-200 méter.

8. Egyes parancsnokok káros elméleteket gyártottak az AO-25-ös és FAB-50-es bombák harckocsik elleni hatékonyságáról, azt bizonygatva, hogy a tankokat a repeszek és a robbanási légnyomás is ártalmatlanná teszi, holott ez egyáltalán nem így van.

9. A csatagépek bombacsapásainak eredményeit az esetek többségében nem fényképezték le, így nem volt lehetséges elemezni és értékelni a bombázás eredményeinek minőségét.

10. A vezető kötelékek célközeli részletes irányzékának pontatlanságai és az irányító törzsek részéről a hajózállomány gyenge tájékoztatása a repülési körülmények változásairól néha odavezetett, hogy a bombavetés nem a megfelelő célpontokra történt meg.

11. A csatagépek és bombázók kísérése gyakran sablonosan történt: a kötelékek 12-18-24 alakzatban csatagépek és bombázók, 4-6 vadászgép kísérettel. A vadászokat nem menesztették előre a frontvonalhoz az ellenséges vadászok leküzdésére. A kíséreteknél többnyire a sablon érvényesült, amihez még a rossz időjárási viszonyok mellett is ragaszkodtak, hiszen akkor nincs szükség a gépek fedezésére, ám amikor szükség lett volna rájuk, akkor nem mindig a helyzetnek megfelelően választották meg a kíséretet.

12. Nem mindig helyesen szervezték meg a csatagépek és bombázók együttműködését a vadászokkal. Több esetben a vadászok nem eléggé aktívan vették fel a légi harcot, nem kellő időben hatástalanították az ellenség vadászgépeit. Voltak olyan szégyenletes egyedi esetek, amikor a vadászgépek a csatarepülőket csak az első vonalig követték, azaz csak a kilépésig fedezték azokat, nem repültek be az ellenséges területek fölé (164. csatarepülő ezr., 295. v. rep. ho.).

13. A vadászrepülő pilóták nem mindig használták ki a vertikális manőverezés előnyeit, a légi harcokban nagy távolságokról nyitottak tüzet, hosszú sorozatokkal, és az egy lelőtt ellenséges gépre fordított lőszer mennyiség kétszerese volt a korábbi hadműveletekben mérteknek.

14. Nem volt elégséges a híradási eszközök és repülőterek elleni „vadászat”.

15. Nem volt elégséges az adott légi helyzet felmérése egyes század- és részlegparancsnokok esetében, és nem reagáltak elegendő gyorsasággal a légi és szárazföldi változásokra a légi alakulatok törzsei és parancsnokai.

16. Nem volt jól időzített és elég pontos a légi helyzetről való tájékoztatás, valamint az ellenséges LT tüzelőállásairól szóló tájékoztatás egyik szint irányító törzsénél sem a harci tevékenységek és a célpontok térségére vonatkozóan.

17. Elégtelen volt a kötelékek bevetési harckészültségének ellenőrzése, különösen a navigátorok esetében a csatagép- és vadászrezdeknel.

18. Elégtelen volt a vadászok és bombázók találkozásainak és a kíséréseknek a szervezettsége. Voltak olyan esetek, amikor a bombázók nem is találkoztak a kísérő vadászokkal, nem hajtották végre a feladatot, és visszatértek a repülőterükre (295. és 288. v. r. ho.).

19. Nem kapott idejében tájékoztatást a hajózállomány a törzsektől a repülőalakulatoknál és - egységeknél az új taktikai fortélyokról, amelyeket az ellenséges légierő alkalmazott, hiányzott a tájékoztatás a jellemző harci helyzetekről és légierőnk taktikai fogásairól.

20. A szárazföldi csapatokhoz telepített légi csapatösszekötők elégtelenül tájékoztatták a légi hadsereg törzsét és saját alakulataikat arról, hogy légierőnk aznap hol vétett hibákat, így nem volt lehetőség azok azonnali kijavítására, és intézkedni légierőnk hatékonyabb hasznosítása érdekében.

21. A harci feladatra való bevetések idején félvállról vették a meteorológiai helyzetet, egyes légi alakulatok szükségtelen anyagi veszteségeket és emberáldozatokat szenvedtek el az időjárás miatt (189. cs[ata] r[epülő] légi h[ad]o[sztály] és 194. v[adász] légi h[ad]o[sztály].

22. Több légi alakulatnál alulszervezett volt a repülőtéri kiszolgáló tevékenység, s ennek következtében késtek a harci feladatra indulók bevetései. A csatagépek és bombázók a kísérő vadászokkal való találkozásra várakozva sokáig haszontalanul fogyasztották az üzemanyagot, és a késések miatt nem kellő időben mértek csapásokat a célpontjaikra.

23. Hiányzott azoknak a külön csatarepülő- és vadászkötelékeknek a kijelölése, amelyek a célpont térségében a légvédelmet hatástalanították volna.

24. Egyes csatarepülő- és vadászkötelékek a célpont felett nem vették fel a kapcsolatot az irányjelölő rádiósokkal, ezért jelentősen csökkent a légicsapások határfoka, s amikor gyorsan változott meg a helyzet, emiatt a légierőt lehetetlen volt az újabb célra rávezetni.

25. A repülőgépek rádiós rávezetésének híradási eszközeit a csapatmunkában gyengén hasznosították.

26. A bombázók a harci bevetések előkészületeiben megengedhetetlenül lassúak voltak, emiatt napi terhelhetőségük is csökkent (244. b[ombázó] légi h[ad]o[sztály].

27. A légi alakulatok nem tanúsítottak kellő kitartást a felderítés terén. A legénységek kikérdezése felszínesen történt, azt másodrangú személyek végezték. A felderítő jelentéseket késéssel továbbították, egy-három órával a legénységek kikérdezése után. A harctéri felderítés nem volt elégséges, hiányzott az ellenséges tevékenység szakadatlan harctéri megfigyelése.

Megparancsolom:

1. Az utasítást tanulmányozza a teljes parancsnoki és a hajózállomány.

2. A légi egységek és részlegek észrevételeim, valamint a kimutatott hiányosságok alapján dolgozzanak ki intézkedési tervet azok elhárítására. Az intézkedési tervek másodpéldányait terjesszék elém 1945. március 3. napjáig.

3. A törzsfőnök 1945. március 10–20. között szervezze meg a megjelölt hiányosságok elhárításának ellenőrzését.

SZUGYEC légierő-vezéreztredes, a 17. légi hadsereg parancsnoka KORSZAKOV vezérőrnagy, a 17. légi hadsereg törzsfőnöke

29. sz. dokumentum – Saját repülőgépek lelövése miatti felelősségre vonások

A Budapestért megvívandó ütközetek előtti időszakban, 1944. szeptember 29-én (nem Magyarország területe felett) tragikus mulasztást követtek el az egyik légvédelmi ezred parancsnokai. Malinovszkij marsall parancsa ezt az esetet írja le. A román felségjellel haladó – Románia ekkor már fegyverrel állt harcban a hitleri birodalommal – és szovjet pilóták által vezetett két Junkers Ju-86-os szállító repülőgépet a szovjet légvédelem lelőtte, tíz ember odaveszett, négyen megsebesültek. A marsall nevesíti Prosztoszervod tábornokot, aki az átrepülést rosszul szervezte meg légi alakulatánál és Mantrov őrnagyot, aki parancsnokként nem ellenőrizte, hogy légvédelmi tüzér alárendeltjei tisztában vannak-e a repülőgépek oldaljelzéseivel. Malinovszkij egyebek között megparancsolta, hogy a román felségjellel haladó, német gyártmányú repülőgépeket kötelezően kísérik szovjet vadászgépek. Előírta a „saját gép vagyok” jelzések előzetes egyeztetését. Akkoriban ugyanis még nem volt „ellenség-barát” felismerő elektronikai rendszer. A büntetések egyébként fegyelmi megrovások voltak.

30. sz. dokumentum - szovjet tisztak magyar fogságba esése 1944. október 21-én

Kramszkij ezredes a 3. gépesített dandár parancsnoka a 108. tüzér hadosztály törzsének parancsa értelmében, a front valós helyzetét nem ismerve, az ellenség kezén levő Nagy-Bag településen akart megfigyelőállást létesíteni. Hat gépkocsival el is indult Ravagy irányába a megfigyelőálláshoz. A járműveken 8 tiszt, továbbá 30 altiszt és közlegény tartózkodott géppisztolyokkal és puskákkal. Az útvonal felderítéséről és biztosításáról nem gondoskodtak. A magyar arcvonalhoz érve tűzharc kezdődött, több (szovjet) tiszt az életét veszítette. Kramszkij ezredes és törzsfőnöke fogságba esett. Az ellenség lefoglalta a járműveket, rádióadót, a rejtjelkulcsokat, iratokat, térképeket, a 7. tüzér ho teljes rádióforgalmazási adatrendszerét. Másnap délelőtt, a település elfoglalásakor a szovjet tisztak már nem voltak azon a településen. A Malinovszkij marsall által 1944. október 30-án kiadott parancs szerint nem az első alkalommal történt meg a Vörös Hadsereg szabályzataiban rögzített elemi követelmények figyelmen kívül hagyása. Ilyenkor tisztak is áttévednek az arcvonalon és az ellenség fogságába esnek. Hasonló eset egyébként német oldalon is előfordult, a legnagyobb horderejű ilyen ügy az volt, amikor a IV. SS páncélos hadtest Ia (hadműveleti) osztályvezetőjét, Fritz Rentrop Sturmbannführert fogta el egy szovjet felderítő csoport. Malinovszkij parancsa a 46. Hadsereg főparancsnokának figyelmét nyomatékosan felhívja e „szégyenletes fogságba esésre”, elrendeli a fegyelmi eljárásokat. A 46. Hadsereg tüzérparancsnokát szigorú megrovásban részesít, amiért nem volt tisztában a fronton kialakult helyzettel.

31. sz. dokumentum – A várt magyar fegyverszüneti delegátus átengedése

Október 11-én Horthy kormányzó felhatalmazása alapján Moszkvában a Faragho Gábor vezérezredes vezette küldöttség aláírta az előzetes fegyverszüneti egyezményt, amely szerint Magyarország tíz napon belül visszavonja csapatait az 1937-es határokra és azonnal hadat üzen Németországnak. Október 12-én a szovjet vezérkar követelése alapján Faragho táviratban kérte egy idősebb vezérkari tiszt átküldését a 2. Ukrán Fronthoz annak érdekében, hogy a katonai együttműködésről egyeztetni lehessen. A németek megtámadásától berzenkedő Horthy utasítására másnap Utassy Loránd ezredest küldték el, neki azonban

fogalma sem volt a hadműveleti helyzetről, mert hivatalában csak hadifogoly ügyekkel foglalkozott. Malinovszkij marsall, a 2. Ukrán Front parancsnoka így nem is nagyon tudott Utassyval tárgyalni. Abban maradtak, hogy ad 48 órát arra, hogy megfelelően felkészült vezérkari tiszt jelenjen meg mint parlamentter. Utassy október 14-én délelőtt érkezett vissza és közvetlenül Horthynak referált. A szovjet reakció érthetően türelmetlen volt: Faragho vezérezredes 14-én este már azt táviratozta Horthynak, hogy a szovjet Főparancsnokság ultimátumot adott: 48 órán belül teljesítsék a vállalt köteleességeket. Ez lényegesen rosszabb helyzetet jelentett, hiszen eredetileg október 21-ére kellett volna végrehajtani a kiugrást. Az ultimátum azt is tartalmazta, hogy a szovjet főparancsnokság Utassy helyett másnap egy tábornokot és Nádas Lajos ezredesét, a Honvéd Vezérkar 1. (hadműveleti) osztályának vezetőjét várja Szegedre. Mindez hiú reménynek bizonyult. Horthy senkinek a kiküldéséről nem gondoskodott, a titkos nyilas párttag Nádas Lajos pedig október 15-én mindent megtett a kiugrási kísérlet elszabotálásáért.

A 108. GÁRDA LÖVÉSZ HADOSZTÁLY LÖVÉSZ EZREDEI PARANCSNOKAINAK – MAGYAR KIKÜLDÖTTEK ÁTENGEDÉSÉRŐL, FOGADÁSÁRÓL 1944.OKTÓBER 18-ÁN

Abban az esetben, ha az ezred arcvonal szakaszán jönnek át a 2. magyar hadsereg parancsnokának, [dálnoki] Veress Lajos vezérezredesnek és a 3. magyar hadsereg parancsnokának, Heszlényi altábornagynak a képviselői, azonnal mindenben együttműködni velük, fogadni őket és haladéktalanul útnak indítani őket a h[ad]o[sztály] törzshöz.

32. sz. dokumentum – Faragho Gábor és társai budapesti lakásainak őrzése

A moszkvai magyar fegyverszüneti küldöttséggel kapcsolatban számos szovjet irat keletkezett. Az alábbi parancs érdekessége, hogy a szovjet vezetés hangsúlyt fektetett arra, hogy az ideiglenes nemzeti kormány tagjai lakásait a lehetőségekhez képest megóvják. Ez részben az érintettek kérése is lehetett. Erre más források is utalnak. Faragho Gábor egy alkalommal Moszkvában hangot adott aggodalmának a debreceni csaták miatt veszélybe került sertéstelepei miatt, s kérte, hogy ne tegyenek kárt az állományban, ha odaérnek a csapatok. Sztjemenko vezérezredes visszaemlékezése szerint „Faragho azt a választ kapta, hogy a szovjet csapatok nem csak hogy nem veszik el más tulajdonát, de még vigyáznak is arra, ha éppen nincs jelen a gazda [sic!]. A birtokos erre megnyugodott. Kissé előre szaladva azért elmondom, hogy a Debrecen harcok árán elfoglalt csapatainknak nem volt már mire vigyázniuk Faragho sertéstelepeén, a hitleristák ugyanis az utolsóig felették az összeset.”²⁵

²⁵ Az idézet nem önálló hadidokumentum, csupán kiegészítő fragmentum. Eredeti forrása: *Штеменко С.М. Генеральный штаб в годы войны.* — М.: Воениздат, 1989. Книга на сайте: <http://militera.lib.ru/memo/russian/shtemenko/index.html> Az idézett részlet itt található: <http://militera.lib.ru/memo/russian/shtemenko/24.html>

1944.november 20-án

ügysz.: 01839

A NYIKOLAJEVSZKI GÉPESÍTETT GÁRDA HADTEST ALAKULATAI ÉS EGYSÉGEI PARANCSNOKAINAK

Kizárólag kapja a 251. g][árda] tüz[ér] ezr[ed] p[arancsno]ka

A Moszkvában tárgyaló magyar misszió²⁶ tagjai Budapesten levő lakásainak biztonságát megőrzendő az Önök alakulatai Budapestet elérve az alábbiak szerint járjanak el

a hadtest parancsnokának parancsára:

Állítsanak ki válogatott személyekből álló lakás- és vagyonőrséget a Magyar misszió tagjainak lakásaihoz a következő lakcímeiken:

- 1./ Első kerület, Naphegy utca 21 FARAGHO Gábor családja;
- 2./ Első tábori postaállomás Mátrai utca 10/b TARNAI Ister²⁷ családja;
- 3./ Negyedik kerület Csemete utca 6. Gróf Teleki Géza családja;
- 4./ Negyedik kerület Gróf Károlyi utca, gróf Teleki Géza családja;
- 5./ Tizenegyedik kerület Mihály utca 7/a Nemeslozsefi²⁸

LJAMCEV g. ezredes hadtes törzsparancsnok

UMNYELEV g. százados, a nyivántartó oszt.főnöke

33. sz. dokumentum - Radványi Imre²⁹ őrnagy hadifogoly részletes vallomása a Budapesten körülrzárt erőkről 1945. január 22-én

A 2. Ukrán Front hadinaplója az 1945. január 1-31. közötti időszak eseményeit rögzítette Harkevics ezredes szerkesztésében, s a Pamjaty online irattár a keletkezés dátumát 1945. január 31. napjára teszi. A „SZIG. TITK.” minősítésű napló 2. [sorszámozott, pecsételt, eredeti-szkennelt] példányának borítóján látható „Jóváhagyom” felirat alatt Zaharov vezérezredesnek, a 2. Ukrán Front törzsparancsnokának a neve olvasható – aláírás nélkül, sk rövidítéssel. A jóváhagyás dátuma (a nap sorszáma kézirásos

²⁶ A küldöttség tagjai a következők voltak: Faragho Gábor, Teleki Géza, Szent-Iványi Domokos

²⁷ Fetehetően valamelyik delegátus közvetlen rokonáról van szó, a nevet feloldani jelenleg nem tudjuk.

²⁸ Feltehetően haranglábi Nemes József (1889-1976) festőművészről van szó. Nemes mint a 2. vkf. osztályon alkalmazott tartalékos őrnagy 1944. október 13-án a kormányzó megbízásából, egy Sztálinnak kézzel írt levéllel a Kárpátokban átment a szovjet csapatokhoz.

²⁹ Radványi Imre (1909.12.05. – 1984.12. 27.) 1932-ben avatták hadnaggyá a Ludovika Akadémián. 1932-36-ban csapatszolgálatot teljesített. 1940-ben gépészmérnöki oklevelet szerzett. 1944-ben kapcsolatba került a Bajcsy-Zsilinszky Endre vezette ellenállási mozgalom katonai szárnyával. Igyekezett akadályozni a Haditechnikai Intézet Németországba telepítését, majd a front közeledtével illegalitásba vonult. 1945-ben jelentkezett a szovjet katonai parancsnokságon, és az akkor létrehozott vasútépítő dandár egyik zászlóaljparancsnoka lett. 1946-1951 között a Honvédelmi Minisztérium Elnöki Osztályának vezetője, e tisztsége mellett egy ideig a Miniszterelnökség Elnöki Osztályát is vezette. 1951-52-ben a Haditechnikai Intézet parancsnokhelyettese, majd főmérnök volt. 1947-ben vezérőrnaggyá léptették elő. 1952-ben tartalékállományba helyezték. 1952-1969 között a Csepeli Vas- és Fémművek Gépgyárában főelőadó, majd az exportosztály vezetője. 1969-től 1980-ig az Országos Műszaki Könyvtár és Dokumentációs Központ osztályvezetője volt.

rájegyzéssel) 1945. március 30. A 170 gépelt oldalnyi napló 115-116. lapoldala tartalmazza egy magyar hadifogoly tiszt vallomását. A hadinapló e vallomás forrásaként a front törzsének felderítő osztályát jelöli meg 1945. január 22-i dátummal.

A fent leírtak szerint, a Budapest bevétele után két héttel véglegesített tartalmú hadinaplóban levő hadifogoly vallomás különösen azért figyelemre méltó, mert 1945. január közepén a szovjet felderítőkkal közölte, hogy a Királyi Várban bekerített hadcsoportok törzse az Alagútban van. A bekerített erők szándékairól vallomásában elmondta, hogy kitörésre készülnek Esztergom irányában, s tartalék lehetőségként Székesfehérvár irányában is. Bizonyos tehát, hogy a szovjet hadvezetésnek voltak általános ismeretei a bekerített erők kitörési szándékairól, igaz ennek részleteit ez a magyar fogoly nem ismerte.

A szovjet hadinapló 115–116. oldalán levő vallomás összefoglalója, teljes szövegben az alábbi:

RADVÁNYI IMRE hadiműszaki törzskari őrnagy fogoly, a magyar Honvédelmi Minisztérium Katonai-műszaki Intézete kutatási osztályának és a mérőeszköz szekciónak a vezetője BUDAPESTEN történt elfogásakor ezt vallotta: 1945. 01. 18-án BUDA térségében bekerítésben volt: a magyar 10. Gyho [gyalogos ho] legalább 3000 fő, a 12. magyar Gyho, legalább 3000 fő, az 1. Pho [páncélos ho] legalább 500 fő, harckocsijuk nem volt, 3. csendőr zsalj, legalább 2500 fő, VIII. és IX. utász zászlóalj, 102. és 104. vasúti építő zászlóalj, munka[szolgálatos]- és egyéb alakulatok legalább 2500 fővel, ifjúsági katonai szervezetek levente [a szövegben Devente], legalább 2500 fővel, PRUNOJ [Prónay] alezredes osztagai legalább 1000 fő, a 8. SS Lho [lovás ho] legalább 4000 fővel, a 22. SS Lho legalább 4000 fő, a Feldhernhalle SA Gho [gépesített ho] legalább 1500 fő, a 13. Pho [páncélos ho] 60 harckocsival – állomány létszámáról nem tud. A bekerítésben összességében 1945. 01. 18-án a fogoly számításai szerint legalább 20.000 katona és tiszt volt. A bekerített csoportosulás törzse a Királyi Vár (103. objektum) alatti Alagútban van. A bekerítésben lévő hadcsoportokat PFEFFER WILDENBRUCH SS altábornagy vezényli. A német parancsnokság tervbe vette: az oroszok nyomásának mértékében a város nyugati részébe átvonulni, maguk mögött a hidakat felrobbantani és észak-nyugati gyülekező helyről ESZTERGOM irányába áttörni. A külső német hadcsoportnak GILLE vezérezredes parancsnoksága alatt, 6-8 hadosztálynyi állománnyal felmentő csapást kellett volna mérnie a DUNA mentén. E terv meggyűlölése után a német parancsnokság az erői egy részét BUDAPEST nyugati részének védelmére csoportosította át azzal a céllal, hogy egy szűk arcvonal szakaszon kitörjön ESZTERGOM felé. Egy változat szerint, a külső és belső erők kombinált csapásával SZÉKESFEHÉRVÁRA is támadást készítettek elő. A fogolynak nincs tudomása e változat részleteiről.

A fogoly előtt ismert PFEFFER tábornok parancsa arra vonatkozóan, hogy minden, az arcvonalon megjelenő parlamentert agyon kell löni.³⁰

/Forrás: A Front törzs FO [felderítő osztály] tájékoztatója az ellenség helyzetéről és tevékenységéről a 2. UkrF arcvonalainál 1945. 01. 22-én/.

³⁰ Pfeffer-Wildenbruch az Osztapenko-Steinmetz ügy után csakugyan kiadott egy parancsot arról, hogy esetleges parlamenterek megjelenése esetén azokat fogadni tilos és tüzeléssel lehetetenné kell tenni azt is, hogy az arcvonalat egyáltalán megközelítsék – de nem azt parancsolta meg, hogy magukat a parlamentereket lőjék le, ebben az esetben ugyanis éppenséggel arra kellett volna utasítást adnia, hogy először engedjék őket közel az állásokhoz..

34. sz. dokumentum- harci fegyverrel tilos vadászgatni – Zaharov vezérezredes parancsa 1945. január 26-án

PARANCS

a 2. Ukrán Front csapatainak

1945. január 26. Harcoló hadsereg

Tartalom: A harci fegyverrel való vadászat megtiltása.

Az utóbbi időszakban egyre többször fordul elő, katonák nyulakra, vagy más vadakra vadásznak harci fegyvereikkel (puskával, géppisztollyal, stb.), ami azt sem zárja ki, hogy véletlenül egy bajtársat, vagy a békés lakosokat öljk meg, vagy sebesítsék meg.

A FRONT PARANCSNOKA MEGPARANCSOLJA

Tiltsák meg a harci fegyverrel való vadászt.

Az egységek parancsnoka, vagy a részlegek főnökei szigorúan tartassák be ezeket a rendelkezéseket. A bűnösöket haladéktalanul vonják felelősségre.

Jelen utasítást a front csapatai teljes állományának aláírás fejében adják át.

M[atvej] ZAHAROV vvezérezredes, a 2. Ukrán Front törzsfőnöke

35. sz. dokumentum – hadifogoly átadás-átvételi problémák 1945. február 9.

A szovjet egységek budapesti napi jelentései rendszeresen tartalmazták az elért sikereket, így az elfogott és megsemmisített katonák és a zsákmányolt harceszközök mennyiségét. Mivel a szovjet rendszerben a hivatali ügymenetnek szinte minden részén jellemző volt a tervteljesítés és az ezzel kapcsolatos statisztikai visszaélés, ezért ezek a győzelmi jelentések teljesen megbízhatatlanok. A statisztikai csalásokat ezen a területen igen könnyű volt elkövetni, mivel ritkán került sor az adatok ellenőrzésére, de ha ez meg is történt, akkor is lehetett hivatkozni arra, hogy időközben a zsákmányolt haditechnikát vagy hadifoglyokat más egység már elvitte. Az adatok szisztematikus hamisítása éppenséggel a szovjet jelentések alapos elemzéséből is kiderül, amikor mód van azok összevetésére a másik oldal anyagaival. Esetenként azonban még erre sincsen szükség. A rendre túldimenzionált győzelmi adatsorok ugyanis egy idő után a legfelsőbb vezetés figyelmét is felkeltették. Hozzá kell tennünk: az ebben a jelentésben észrevételezett különbségek már nem a hadosztályok jelentéseinek túlzásaiból, hanem az ezt követő hadifogolygyűjtés téves számaiból következtek. A különbség egy része természetesen abból is adódhatott, hogy a foglyok egy része megszökött, vagy a kísérő személyzet meggyilkolta őket (ez elsősorban sebesültekkel illetve mozgásképtelennel fordult elő). Mindez azonban nem magyarázhatja azt a hatalmas hiányt, amely a hadifogoly nyilvántartás terén a 2. Ukrán Frontnál kialakult. A hiány jelentős részét a pontos nyilvántartást vezetni képtelen szovjet bürokrácia okozta.

Titkos

Parancs a 2. Ukrán Front csapatainak

019 sz.

1945. február 9. Harcoló hadsereg

A hadifoglyokra vonatkozó átvétel, nyilvántartás és áthelyezés ügyében kiadott körültekintő utasítások dacára, a hadseregeknél és a front hátszói főcsoportjainál nincs pontos átvételi és átadási nyilvántartás a hadifoglyokról.

Az NKVD hadifogoly osztályainak nyilvántartási adatai merőben eltérnek a hadsereg nyilvántartásától. Például: a 40. hadsereg adatai szerint 1944. 10. 06-tól 1945. 02. 05-ig az NKVD gyűjtőpontjain 16500 fő hadifoglyot adtak át, azonban az NKVD hadifogoly osztályának adatai szerint, ugyanezen időszakban a 40. hadseregtől 13024 főt vettek csak át, s ugyanígy a 6. g. harckocsi hadseregnél 8551 fő átadását jelzik, az NKVD gyűjtő pontjain pedig 7316 személyt tartanak nyilván.

Esetenként a csapatok a hadifoglyok leadásakor közvetlenül a frontok gyűjtőpontjaihoz fordulnak anélkül, hogy a hadseregek törzseinél ezeket az adatokat nyilvántartásba vennék.

Sok hadifogly kerül egyenesen a frontok betegellátó helyeire, ahonnan őket a hátszói irányítják és a többségük nincs nyilvántartva a frontok gyűjtőhelyein.

Például: a front egészségügyi főcsoportjának adatai szerint 1944.10. 06-tól 1945. 02. 05-ig a frontkórházakat 42799 fő hadifogly járta meg.

A budapesti csoport³¹ 1944. 10. 06-tól 1945. 02. 05-ig 64950 foglyot ejtett, ám az NKVD hadifogoly osztályának adatai szerint a 2. Ukrán Front főcsoportja csak 16797 főt tart nyilván az onnan átvettek létszámaként. [Az adatok feltehetően több seregtest által, korábban is regisztrált fogly létszámot jelölnek a teljes időtartamra vonatkozóan, mivel a Budapest csoport 1945.január 11. előtt még nem létezett, így alakulatai e szervezetben nem ejthettek foglyokat 1944 októberétől.]

A Budapest csapatcsoport törzse foglyokat adott át a 3. Ukrán Front gyűjtőpontjain anélkül, hogy ezt jelentette volna a front törzsének.

A hadifoglyok őrzése az arcvonali gyülekezésből átvonulóban a csapat gyűjtőhelyekre nem megfelelő, nem zárható ki menet közben a hadifoglyok szökése.

MEGPARACSOLOM:

A front hátszói főcsoportfőnöke szervezze meg a hadosztályi-, hadseregi- és front szintű hadifogly gyűjtőhelyek ellenőrzését, az eredményekről tegyen jelentést 1945. 02. 20-ig.

A 40. és a 6. g. harckocsi hadseregek parancsnokai állapítsák meg azt, hogy mekkora létszámú hadifoglyot ejtettek hadseregeik 1944. 10. 06-tól 1945. 02. 05-ig, hány főt adtak le a front hadifogly gyűjtő pontjain, az eredményekről jelentsenek, 1945. 02. 15-ig.³²

A Budapest csapatcsoport parancsnoka 1945. 02. 15-ig terjesszen elő kimutatása dokumentumokat a 64934 hadifoglyról, akiket 1944.10. 06 és 1945. 02. 05. között ejtettek fogságba.

³¹ A „budapesti csoport” elnevezésű csoportosítást 1945. január 11-én hozták létre kifejezetten a magyar főváros ostromára, 18. Hadsereg szervezetére építve, Ivan Mihajlovics Afonyin vörge.parancsnoksága alatt.

³² A jelentések sajnos jelenleg nem lelhetők fel.

Készítsenek pontos kimutatást a hadifogoly beérkezésekről minden törzsnél és átvevő pontnál.

A hadsereg törzsek dekádonként terjesszenek be jelentést az elfogott hadifoglyokról, megjelölve a dátumokat, a létszámot és a front átvevőhely számát, ahol átadták a foglyokat az eltelt dekádban.

R. Malinovszkij marsall I. Szuszajkov v. ezr. M. Zaharov v. ezr.

36. sz. dokumentum Budapest térkép a négyzetek (kvartalok) számával

A Budapest-hadművelet során a 2. és 3. Ukrán front valamennyi alakulata ugyanezen térkép alapján határozta meg saját harctéri helyzetét. A szárazföldi-, légi- és vízi egységek jelentéseiket az utcák nevének kívül a háztömbök (kvartal) számának megjelölésével készítették el. A Szovinformbüro, mint egyetlen hivatalos szovjet tájékoztató szervezet az elfoglalt háztömbök számát naponta tette közzé. A stratégiai jelentőségű fontosabb épületek, hidak, intézmények a szovjet csapatok térképein egységes számozással szerepeltek: pl. Királyi Vár, Parlament, Lánchíd, Erzsébet-híd, pályaudvarok, laktanyák.

37. sz. dokumentum - a harci fegyelem erősítéséről

A 3. UKRÁN FRONT KATONAI TANÁCSÁNAK HATÁROZATA

1944. DECEMBER 19. 084. SZ. HARCOLÓ HADERŐ

TARTALOM: A katonai fegyelemért folyó küzdelem erősítéséről a front alakulatainál.

Két – támadó harcokban eltöltött – esztendő során a front csapatai becsülettel hajtották végre SZTÁLIN elvtársnak, a Szovjetunió Legfőbb Főparancsnok Marsalljának hadparancsait.

A győzelembe és harcunk igazába vetett hit, a hitlerista hitszegők és gazemberek elleni hatalmas gyűlölet érzése, a magasfokú szervezettség és a kérlelhetetlen katonai fegyelem biztosította, hogy csapataink szakadatlan harckészültségben és szilárdságban ériék el a győzelmet.

A front csapatai a minap is rövid idő alatt fényes győzelmet arattak, midőn áttörték az ellenség erősen megtámogatott védvonalát a Dunánál, kijutva Budapest mezsgyéjére és a Balaton déli partjához.

Azonban mindezen győzedelmes tettek nem fedhetik el a fegyelem bomlásának elemeit egyes sorállományú, altiszti és tisztai állományú személyek esetében. E jelenségek nem kerülhetik el a figyelmünket, s nem hagyható, hogy azok tovább terebélyesedjenek.

A front csapatainál még mindig előfordulnak rendkívüli esetek, katonai bűncselekmények, harcosok és parancsnokok semmivel nem indokolható elvesztése.

Példa erre elegendő van:

A 4 g hadsereg egységeitől a 2 Ukrán Front kötelékét elhagyva, a mi frontunk felé tartva 670 fő szakadt le, közülük csak a 41. gho-ból 221, a 62. gle-ből 150, és a 84. lho-ból 111 fő.

Ugyanezen időszakban a személyi állományhoz tartozók elkövettek 110 rendbontást, erőszakot, valamint gyilkosságot és testi sértést.

A 17. légi hadseregben és az 57. hadseregben történt lerészegedés, randalírozás és rendbontás, ráadásul az utóbbi csapatnál semmibe véve a front Katonai Tanácsának 1944. szeptember 19-én kelt, 0077 sz. határozatát. Ezek a tényállások nem csökkennek, hanem ugrásszerűen sokasodnak.

Az utóbbi két hónapban – a nem végleges adatok szerint – a front csapatainál 21 gyilkosság történt: 13 ebből ittasság miatt, 2 alkalommal huliganizmus közepette, kétszer pedig a hatáskör túllépésével, továbbá 4 terrorcselekmény is előfordult. /E veszteségekből az utóbbi 6 eset a 17. Légihadseregnél történt./ Ezen esetekben 8 tiszt veszítette az életét.

A tényállások elemzése azt mutatja, hogy:

a/ a katonák által elkövetett esetek és rendbontások kétharmada ITTASSÁG állapotában történt;

b/ mindezen esetek az alakulataiktól „LESZAKADT” személyekkel történtek, akik hosszú ideig kikerültek a közvetlen őket vezénylő előljárók látóteréből és befolyásuk alól;

c/ az alakulatoktól és egységektől való „leszakadás” annak a következménye, hogy a tisztek gyakori esetekben hagyják felügyelet nélkül egységeiket, ilyenkor hiányzik az emberek felügyelete, a jelenlét folyamatos nyilvántartása és az elmaradók felkutatására vonatkozó azonnali intézkedések megtétele;

d/ az utóbbi időkben a közös italozásokon és amiatt, hogy szemet hunynak a lakosságtól törvénytelenül elvett bor, házi felszerelések esetei felett, több egységénél, különösen az altiszti állomány tagjai és több tiszt is FAMILIARIZÁL, URAMBÁTYÁMOZIK³³ [sic!] a sorállományúakkal.

Így a részegeskedés és a katonai fegyelem megsértése, az egyes személyek „nekünk mindent szabad” hanyagsága, továbbá az e jelenségekkel szembeni határozott fellépés gyengülése aláássa a katonai fegyelem – mint a rend és a harckésztség – alapjait, miközben ezekre igen nagy szükség van az előttünk álló nehéz harci feladatok megoldásában.

A Front Katonai Tanácsa ELRENDELI:

A 4 g., a 46. és 57. hadseregek Katonai Tanácsainak, a 17. légihadsereg parancsnokának, valamennyi vezénylési szint parancsnokának, hogy nevelő jellegű, adminisztratív ráhatási intézkedésekkel, az alakulatok és az alegységek szervezettségének erősítésével, továbbá a minden vezető beosztottjáért érzett felelősségének fokozásával számolják fel alakulatuknál a méltatlan magaviselet eseteit, az erkölcstelen jelenségeket, mutassanak különös állhatatosságot az italozással, a haverkodással, az alakulattól való leszakadással, az egységek szervezettségének bomlasztásával szemben. Hozzanak hathatós intézkedéseket ne csak a katonai fegyelem megszegőivel szemben, hanem közvetlen főnökeikkel-nevelőikkel szemben is.

E kérdések tekintetében szenteljének különleges figyelmet azon kiegészítő egységeknek és alakulatoknak, amelyek közvetlenül nem részesei a harcoknak.

³³ Oroszul: szemejsztvennoszty i panyibratszkie otnosenyija.

A teljes parancsnoki állománynak a munkában és az életben előforduló minden eshetőségre biztosítania kell a saját egységüknél és alakulatuknál való jelenlétüket.

A csapatok éjszakai elszállásolásakor, vagy napközbeni elhelyezésekor kompakt elrendezést kell kialakítani, nem megengedve az egyes részlegek elkülönülését és biztosítani kell minden csoportnál a kötelező tiszti jelenlétet. Mindenkor biztosítandó az egységek megbízható őrszolgálata és állandó harckészültsége.

A front Politikai Főcsoportfőnöksége és az egységek politikai osztályainak főnökei minden pártszervezetet, a társadalmat mozgósítsák a fegyelmetlenségek és az amorális jelenségek haladéktalan felszámolására.

A törzsfőnökök minden veénylési szinten folyamatosan vezessék a személyi állomány létszám jegyzékeit, szervezzenek napi létszám ellenőrzéseket.

SEBUNYIN altábornagy et., a front mögöttes csapatainak főnöke 1945. 1. 15-ig ellenőrizze a csapatok ételmezési rendszerét, a tartalékokat, a zsákmányolt anyagok felhasználását, s emlékezzen arra, hogy a hanyagság és a szervezetlenség ezekben a kérdésekben súlyosan csökkent a személyi állomány fegyelmét és szétzilálja a gazdasági részleg felelősségét.

A hátszági parancsnok-helyettesek számára kategorikusan tilos bármiféle szállítmányok és csoportok indítása parancsnok, vagy rangidős kijelölése nélkül.

A hátszágvédelmi csapatok főnökének meg kell szilárdítania a hadseregek mögötti [korábban záró alakulatok néven felállított³⁴] ezredeket és úgy elhelyezni azokat, hogy elejét vehessék a leszakadási eseteknek és a katonák méltatlan viselkedésének.

A front Ügyészsége és Katonai Törvényszéke a jövőben is folytassa a legkeményebb harcot a katonai fegyelem bomlasztóival szemben.

A jelen rendelkezést kapják meg az ezredek parancsnokai és azok politikai helyettesei és előljáróik.

A hadseregek Katonai Tanácsai, a Törzsparancsnok, a Politikai Főcsoportfőnök és a front fegyvernemi parancsnokai e rendelkezés végrehajtásáról tegyenek jelentést 1945. január 20-ig és február 20-ig.

TOLBUHIN,

a 3. UKRF CSAPATAINAK PARANCSNOKA,

a SZOVJETUNIÓ MARSALLJA

ZSOLTOV

a 3. UKRF KATONAI TANÁCSÁNAK TAGJA

VEZÉREZREDES

LAJOK

³⁴ Lásd: Sztálin parancsa a frontról dezertálók elfogására felállított záró alakulatok felosztatásáról – 1944. október 29-én, e gyűjtemény 6. sz. dokumentumában

a 3. UKRF KATONAI TANÁCSÁNAK TAGJA

VEZÉRŐRNAGY

HITELESÍTVE: MARKUN

a 3. UKRF KATONAI TANÁCSÁNAK TITKÁRA

ŐRNAGY

Készült 11 pld.

átv. aláírások

az 1.sz. pld. mell.

Kézírt rājegyzés:

Érkezett: 45. 2. 5. 19.30-kor

38. sz. dokumentum - hadifoglyok kivégzésének megtiltása

A 3. Ukrán Front Katonai Tanácsának határozata 38. (sz. dokumentum) , a front főparancsnokának parancsával arról, hogy 1945. december 7-én egy szovjet zászlóalj parancsnok a Dunántúlon kivégeztetett egy ellenséges hadifogoly csoportot, amelynek tagjai az arcvonalon megadták magukat.

A 3. Ukrán Front 1944. december első napjaitól a Duna mentén, majd a Velencei tó felé haladva építette ki a német ellentámadások feltartóztatására létesített állásait. Eközben történt egy szovjet zászlóaljnál egy hadifogoly csoport agyonlövése. Egyelőre maga a tény megismerhető ugyan egy szovjet hadinaplóból, de máig (2020. január 19.) nem tudni, hogy az arcvonal melyik szakaszán, mely településen, és milyen nemzetiségű embereket, melyik alakulat/ok/ állományából mészároltak le – miután azok megadták magukat. A 3. Ukrán Front 346 oldalas hadinaplója az 1944. december 12-31. közötti időszak történéseit rögzíti. A kivégzések körülményeiről a napló dokumentumai nem szólnak. Az sem tudható, hogy egyáltalán bármiféle nyilvántartás, jelentés készült-e a magukat megadó katonákról. Egyetlen irat áll rendelkezésre, ez a hadinapló 220. oldalán a Tolbuhin marsall, frontparancsnok parancsára utaló rövid határozat. Ez feltünteti az elkövető szovjet katonai alakulat (zászlóalj) pontos számát, a kivégzéseket elrendelő Anyiszimov parancsnok családi nevét – a keresztnéve és apai neve említése nélkül, és rendfokozatát: főhadnagy. Más dokumentumokból pedig azt tudjuk, hogy 1944. december 6-8 között a kérdéses egység Dunaföldvár-Perkáta térségében harcolt, ahol a helység bevétele során tömegesen adták meg magukat magyar katonák.

Alapvetően egy szövegértelmezés révén feltételezhető, hogy magyarok lehettek az áldozatok – lásd az alábbi dokumentum 1. pontjában: „különösen a magyarok”. Ez azért is valószínű, mert német oldalon rendkívül ritka volt katonák csoportos megadása. Logikai következtetésként állítható, hogy Anyiszimov nem került hadbírótság elé, mivel a megnevezett hadosztály parancsnoka „saját hatáskörben” kapta utasításba a büntetés kiszabását. Hozzá kell tennünk: az ügyben nem maga a hadifoglyok meggyilkolásának ténye, hanem a csoportos tömeggyilkosság a rendkívüli. Az egyesével fogságba eső katonáknak sajnos sokszor a lemészárlás jutott osztályrészül, de ez a harci helyzetben önkontrollját

elvesztett szovjet katonák viselkedéséből adódott. Az itt ismertetett parancs azért rendkívüli, mert arra szolgáltat bizonyítékot, hogy hadifoglyok tömeges meggyilkolása bármilyen hadi szükséghelyzet nélkül, vezetői (tiszti) döntés alapján is megtörténhetett. Ebből egyébként következtetni lehet az alárendeltek mentalitására is.

A német hadvezetés 1944 december elején-közepén a Dunántúlon jelentős német és magyar erőket vetett be a Budapesten rekedt haderők megsegítésének, felmentésének szándékával. Az arcvonal két oldalán bevetett, szemben álló csapatok drámai összecsapásai közepette történt a szovjet oldalon az az eddig nem ismert tiszti önkényeskedés, amelynek dokumentumát bemutatjuk.

„Arra vonatkozóan, hogy [1944] dec. 7-én az előre nyomuló 4. g[árda]. I[övész]h[ad]o[sztály] 11. g[árda] I[övész]e[zredének] 3. zászlóalja a magát önként, fegyverrel együtt megadó 49 ellenséges katonát és 2 tisztet Anyiszimov főhadnagy zászlóalj parancsnok parancsára agyonlőtt a két megszökött személy kivételével, a front Főparancsnoka megparancsolta:

1./ A teljes személyi állomány számára tegyék világossá, hogy az ellenség sok katonája és tisztje, különösen a magyarok, nem akarnak Németországgal együtt harcolni és alakulatainknak megadják magukat fogolyként.

2./ Minden parancsnokunktól követeljük meg, hogy vegyék át és kísértessék a hadifogoly gyűjtő pontokra az átszökötteket és a hadifoglyokat.

3./ A 4 gárda lövészadosztály parancsnoka – saját hatáskörben büntesse meg fegyelmi eljárásban, önkényességéért Anyiszimov főhadnagyot.

/A 3.Ukrán Front törzsének direktívája 00213/OP 1944. 12. 28./”

39. sz. dokumentum – a fegyverzet gondos karbantartásáról

Egy marsall és két vezérezredes írt alá 1944. október 8-án egy parancsot a 2. Ukrán Front valamennyi csapatának címezve. Az üzenet tartalma az akkori Szovjetunióban és a mai Oroszországban a Nagy Honvédő Háborúnak nevezett folyamatos fegyveres műveletek 4. esztendejéből nem (csak) azért meglepő, mert a Vörös Hadsereg ekkor már Magyarország területén haladt Nyugat felé, hanem azért is, mert eddig a napig elvitathatatlan áldozatok és katonai győzelmek árán jutott el.

Elolvasva az alábbi parancsot az első megfogalmazódó kérdés az, hogy ha a fegyverek ápolására, karbantartására, pontosabban ezek hiányára vonatkozóan mindaz igaz, amit a leírt ténymegállapító vizsgálatok feltártak, akkor mégis miként volt lehetséges ezekkel az alakulatokkal és fegyverekkel bármiféle győzelem? A parancsot kiadó hadvezérek éppen csak azt nem írták le, hogy tizedannyi áldozattal is elérhető lett volna a győzelmek sora, ha katonáik nem hanyagolják el a fegyvereiket. Ám ezzel a találgatások ösvényére vezetnénk át a történelmi kutatást. Ami azonban biztos, az az hogy egy német tank megsemmisítése statisztikai értelemben a Vörös Hadseregnek öt tankba került. Tekintettel arra, hogy a szovjet fegyverek minősége egyáltalán nem maradt el a németétől, a katasztrofális hatékonysági mutatók csakis az emberi erőforrások gyengeségéből következhetnek.

A második fő kérdéskör pedig az: mi lehet az oka ennek a tömeges méretű, katonák esetében már-már elképzelhetetlen hányavetiségnek? Az „ilyenek az oroszok” sztereotip válasz több mint értelmezhetetlenül előítéletes. Nem csupán azért, mert a katonák között millió számra voltak más szovjet nemzetekből is, hanem azért is, mert az általánosítás nem jelenthet racionális érvelést. Az ok 1917 óta Szovjet-Oroszországban az volt, hogy a magántulajdon intézményének társadalmi léptékű

megszűntetésével a termelő eszközök állami, kollektív tulajdonba kerültek, ennek pedig az egyik, fő következménye az lett, hogy ami mindenkié, azzal senki nem törődött. Így volt ez a háború sok szovjet katonájának fegyvereivel is. Ráadásul a forradalom, majd a megtorlások több hulláma nem egyszerűen a gazdagokat (értsd tulajdonosokat) likvidálta, hanem a termelést irányító értelmiséget, a fejlesztő tudósokat is. A jól képzett tisztek tízezrei sem voltak ez alól kivételek.

1944. október elején a Budapest elfoglalására indítandó hadjárat első, előkészületi vázlatai már ott lehettek Malinovszkij marsall törzskarának iratai között. A hadvezér és parancsnok társai tudták, hogy ideje ellenőrizni és számba venni a bevethető erők állapotát. Ezt jelzi a tárgybeli irat. A fegyverek karbantartására vonatkozó következtetések valóságosak, tárgyyszerűek és egyben elrettentőek. A hadvezérek ugyanis kizárólag a fegyverek és eszközök ápolásával, a menetben való harckésztség folyamatos fenntartásával foglalkoznak. Parancsukban nem lehetett helye a történeti, társadalmi, gazdasági és hadviselési összefüggések együttes feltárásának, sem a fegyverétől elidegenedő katona lélektani tanulmányozásának.

A bolsevizmus sajátosságaival való történelmi szembenézés korszaka Oroszországban csak a múlt század 90-es éveinek elején kezdődött el. Azóta folyamatosan kerülnek nyilvánosságra a háború – korábban eltitkolt – dokumentumai.

Ezt a parancsot tekinthetjük egy meghatározó üzenetrendszert közvetítő kordokumentumnak. Három elismert és tapasztalt szovjet hadvezér fegyverápolási példabeszédet volt kénytelen közzétenni akkor, amikor a 2. Ukrán Front már a modernkori hadtörténelem egyik pusztító hadjáratára készült Budapest ellen. Egyébként ilyesféle iratot általában kötelességszerűen legfeljebb a műszaki ellátó osztagok parancsnoki szintjén adhattak (volna) ki havi jelentésekben a hadtestek, hadosztályok, vagy ezredek részére.

A 2. Ukrán Front Parancsa

00153. sz.

1944. október 8.

Harcoló hadsereg

Tartalom: a fegyverek tartásáról és állagmegóvásáról és a csapatoknál a menet közbeni harckészültség megőrzésére irányuló intézkedésekről.

A front törzsének tisztjei megvizsgálták a front csapatainál használt fegyverek ápolásának helyzetét, s a csapatok helyváltoztatását megfigyelve több, durva szabályszegésre derült fény

a fegyverek ápolásáról és állagmegóvásáról és a csapatoknál a menet közbeni harckészültség megőrzésére irányuló intézkedések terén.

A 224. GVSZP [gárda lövész ezred] és a 72. GVSZP elhelyezési területein megtartott ellenőrzés során, f. é. szeptember hónapban a fegyverek tartásáról és ápolásáról megállapították: a fegyverek állapota a harcoló alakulatoknál kielégítő, azonban a kiszolgáló alegységeknél, különösen a hadtáposoknál, a rádiósoknál, a sofőröknél és a hajtóknál a fegyverek sárosak, rozsdásak, többségük elromlott; fegyver alkatrészekkel és fegyver tisztító anyaggal az alegységek ellátottsága elégtelen, sok harcos fegyvere

kiszikkadt, nem zsírozott. Az ezred tüzérellátó főnöke nem vezet nyilvántartást a harcosoknak kiadott fegyverekről a vöröskatonák katona könyveiben, nem hajtják végre az NKO [hadügyi népbiztosság] ama követelményeit, parancsait, amelyek a sebesültek fegyvereinek a harcterekről való begyűjtését rendeli el.

Vonuláskor, vagy a háterszágba való bármely helyváltoztatáskor a csapatok többnyire hanyagul értelmezik a harckészleteti intézkedéseket: a fegyverek legtöbbször a vontatmányokra rakják, a fegyverrel haladó harcosoknál pedig nincs meg az előírt mennyiségű lőszer. A járművek sofőrjei, a kocsik hajtói, fegyvereiket többnyire felhajtják a kocsira, vagy a járműre – rájuk pakolva a szállítmányt. A lovas szekereken szállított géppuskákat és golyószórókat rendetlenül összedobálva rámolják fel, így azokat lehetetlen azonnal harckészültségbe helyezni. A PVO [légvédelmi tüzérség] intézkedéseivel vonuláskor több alakulat nem törődik, légvédelmi fegyver sokszor ezeknél nincs harckészültségben. A tüzérségi alakulatok, a csapattüzérség egy váratlan támadás visszaverésére, különösen az ellenség gépesített- és harckocsizó csapataiéra gyorsan készültségbe kerülni nem tud, mivel a lövegek, vonulás közben, mindenfélével tele vannak aggatva és oda pakolnak bármit, ami csak eszükbe jut.

A zászlóaljok, ezredek és hadosztályok parancsnokai nem tesznek határozott lépéseket a szabályszegések felszámolására, s vannak közöttük olyanok is, mint GUSZEV alezredes. a 224. GVSZP építő részlegének egykori parancsnok-helyettese, aki a katonai akadémia elvégzését követően került az ezredhez, s ahelyett, hogy azonnal nekilátott volna a hiányosságok kiküszöbölésének, inkább jelentéseket írogatott, ami kötelezettségei tekintetében ugyancsak hanyagság, s ez a bürokrata módszer GUSZEV munkamódszernek is hívható.

Az alakulatok és egységek parancsnokai nem mutatnak kellő igényességet a tisztai állománnyal szemben abban, hogy kellő határozottságot kell tanúsítaniuk a fegyverek tartását és ápolását illetően, s annyira hozzászórtak eme arcátlanságokhoz, hogy már maguk sem veszik észre azokat.

A hadseregek katonai tanácsai, különösen azok első emberei fordítsanak kellő figyelmet erre a rendkívül fontos dologra.

Megparancsolom:

A hadseregek katonai tanácsainak az egyes egységek parancsnokainak, hogy tegyenek határozott intézkedéseket a megjelölt hibák megszüntetésére a lehető legrövidebb időn belül.

Ellenőrizték a jelen parancs végrehajtását és október 20-ig jelentsenek az eredményekről.

R. Malinovszkij, a Szovjetunió marsallja, a 2. Ukrán Front csapatainak parancsnoka

I. Szuszajkov, a harckocsi csapatok vezérezredese, a 2. Ukrán Front Katonai Tanácsának tagja

M. Zaharov, vezérezredes, a 2. Ukrán Front törzsfőnöke

Alul 4 felsorolt címzett rájegyezve:

tüzér törzs

háterszági törzs

rádiós zászlóalj

polit. osztály

A nyomtatványt a 2. Ukrán Front nyomdája állította elő

40. sz. dokumentum – diplomáciai épületek védelme

Az alábbi dokumentum sajátos módon egészíti ki azokat a budapesti svájci és svéd diplomatáktól származó visszaemlékezéseket³⁵, amelyek lakásaik teljes kifosztásairól számolnak be. Minden bizonnyal az összes Budapestet ostromló alakulat megkaphatta ezt a parancsot – a 30. lövészhadtesthez tartozó 155. lövészadosztály 1944 decemberétől 1945. január 18-ig ostromolta a fővárost a pesti oldalon.

SVÁJCI VÉDETTSÉGŰ BELGA- ÉS ANGOL MISSZIÓ ÉPÜLETEK ŐRZÉSE BUDAPESTEN

A 486. 659. és 786. lövész ezredek parancsnokainak

Másolat: A tüzér ezred parancsnokának

Budapest területét elérve a hadosztály egységeinek a hadosztály parancsnoka megparancsolta:

1. Azonnal védőőrizet alá venni a Donáti utca 4. sz. házat, amely a Belga misszióhoz tartozik és a Verveca (Werbőczy?) utca 1. sz. házat, amelyik az Angol misszióé.
2. Az említett házak a Svájci misszió védelme alatt állnak, s azokkal a feladat végrehajtása során semmiféle kontaktus nem létesíthető.
3. A 128. [NKVD] határőr ezred megérkezésével az említett házakat ennek őrzése alá rendelni.
4. A megtett intézkedésekről és az épületek állapotáról, a bennük levő ingóságokról azonnali jelentést a h[ad]o[sztály] törzsnek.

Ledogorov g[árda] ezredes 155. h[ad]o[sztály] törzsfőnök s.k.

Jamscsikov alezredes, az I.oszt. főnöke

Hitelesítés

[Az irat keletkezési időpontja nem ismert, de minden bizonnyal még 1945 január előtt adták ki.]

³⁵ Lásd Bericht an das Eidgenössische Politische Departement über die Verhältnisse in Budapest vor, während und nach der Besetzung durch die Russen - 15.12.1944 - April 1945 - erstattet im Auftrag des Chefs des Politischen Departements durch Oberrichter Dr. iur. J. O. Kehrl, <https://dodis.ch/18858>

41. sz. dokumentum – Malinovszkij marsall a hátországi fosztogatás megtiltásáról 1945. január 9.

Szigorúan titkos

Másolat készítése tilos

pld.

Visszaadandó 48 óra elteltével a 110. g[árda]. l[övész]h[ad]o[sztály] törzse rejtjelosztájának

241. sz. Rejtjeles távirat, leadva: 1945. jan. 9. 18.50, érkezett: 1945. jan. 9. 19.30, dekódolva: 1945. jan.9. 19.45

Az 53. hadsereg Katonai Tanácsának

másolat a gépesített-lovas gárda csoport Katonai Tanácsainak

A front hátországának ellenőrzése során megállapítást nyert, hogy az 57. lövész hadtest folytatólagosan ingyenesen továbbít katonai csomagokat zsákmányolt dolgokkal, amelyeket Budapestről hozatnak. Ezen zsákmányolt holmik sehol nincsenek nyilvántartásban.

Ezt azonnal kivizsgálni és a bűnösöket felelősségre vonni.

A végrehajtásról 1945. február 15-ig jelentést.

Malinovszkij, Szuszajkov

átvételi aláírások

42. sz. dokumentum – Sumilov vezérezredes³⁶ parancsa³⁷: Budapesten fosztogatás helyett inkább az ellenséget üldözzék

NKO_SZSZSZR³⁸

7. GÁRDA HADSEREG TÖRZSE, MŰVELETI OSZTÁLY

1945. január 6.

Titkos,

³⁶ Sumilov Mihail Sztjepanovics (1895-1975) – szovjet vezérezredes (kinevezve 1943. október 20.) A magyarországi hadműveletekben a 7. gárdahadsereg főparancsnokaként vett részt

³⁷ 42. sz.dokumentum Első magyarországi megjelenése: <https://ntf.hu/index.php/2019/02/13/lomizas-budapesten/>

³⁸ A Szovjetunió Védelmi Népbiztossággal

A 7. tüzér hadtest parancsnokának,

másolat: a Román Hadsereg parancsnokának

Budapesten a csapatok lassú előre haladásának egyik oka az, hogy a rohamcsapatok egy-egy épület, vagy más objektum elfoglalásakor megállnak, hogy az ellenséges erők maradványaitól megtisztítsák azokat. Ezzel elveszítik az ellenség üldözésének ritmusát, s így az képes a korábban előkészített újabb állásait elfoglalni.

A támadások ütemének felgyorsítására az utcai harcokat vívó csapatoknak megparancsolom:

Nem engedhető meg a rohamcsapatok késlekedése az ellenséges erők megtisztításával az objektumokban, hanem elszántan kell folytatniuk az üldözést.

Az elfoglalt objektumoknak az ellenséges erők maradványaitól való megtisztítására a hátszágai ezredeből és hadosztályokból – a rohamcsapatok számának megfelelő – önálló osztagokat kell létrehozni, ugyanezen feladatok végrehajtására bevonandók a tüzér irányzó, célkijelölő osztagok is.

A létrejövő osztagok támadását közvetlenül a rohamcsapatokat követően kell megkezdeni. Az egyes objektumok elfoglalása nyomán a tisztogatást az önálló osztagok végezzék, szabadabb téve így a rohamosztag erőket a további üldözésre.

Ne hagyják az önálló osztagok elszakadását a támadó rohamcsapatoktól, ezért meg kell tiltani az önálló osztagok zsákmánygyűjtésre, vagy hasonló célokra történő vezénylését.

Kategorikusan megtiltani az objektumok ellenségtől való megtisztítása során a lomszedést [sic!].

Jelentést az átvételről és a megtett intézkedésekről.

43. sz. dokumentum – Gerlóczy Gábor vezérőrnagy kihallgatása

Gerlóczy Gábor (Kassa, 1894. február 7.–Bp., 1962. március 15.) hivatásos katonatiszt, vezérőrnagy, 1932-től 1942-ig a kormányzó szárnysegédje, 1944. október 15-ig első számú szárnysegédje volt. A nyilas hatalomátvétel után egy hónapig nyilas fogságba került, 1944 december 7-én szovjet fogságba esett. 1946 márciusáig szovjet „védőrizetben” volt. A Honvédelmi Minisztérium Igazoló Bizottsága igazolta, de feladatot már nem bíztak rá. Gazdálkodóként dolgozott, 1951-től 1953-ig Kőrösladányon élt kitelepítve, majd építőipari segédmunkásként tartotta fenn magát. Vallomása érdekes és tanulságos szöveg és jól mutatja azokat a bűnbakképző mechanizmusokat is, amelyeket a keresztény középosztály bizonyos tagjai előszeretettel alkalmaztak az ország helyzetének magyarázatára, amennyiben az „idegen fajú”, pontosabban német származású tisztikart hibáztatták mindenért. Nem meglepő módon ebben a magyarázatban Horthy Miklós kormányzó is osztozott, aki minden lehetőséget megragadott, hogy a magyarországi németeket okolhassa minden kudarcért.³⁹

Gerlóczy (az orosz szövegben mindig Gerlaci – MJ) Gábor vezérőrnagynak, HORTHY Nyikolaj [sic!] kormányzó főhadsegédjének meghallgatásáról

³⁹ H. Haraszti Éva: Horthy Miklós – dokumentumok tükrében. Budapest 1993. Balassi, 15.o.

GERLÓCZY vezérőrnagy 1894-ben született Kassa városban, 21 éves lány és 6 éves fia van, 27 érdemrendje és kitüntetése van.

1904-1914 között katonai iskolákban tanult, ahol 1914. augusztus 1-én végzett, hadnagyi rangot kapott. Az első imperialista háború kezdetétől a 14. királyi huszárezredben szakasz parancsnokként szolgált. Harcolt az orosz fronton Galíciában és Volinyánál. Később parancsnok, ezredajutáns, az olasz frontra került, a háború végén a Kárpátokban volt. Katonai érdemeiért a „vitéz” (hős) címet kapta. 1920-1930 között GERLÓCZY százados századparancsnok és a 4. királyi honvéd huszárezred adjutánsa volt. Két éven át – 1930-1932-ben GERLÓCZY lovassági szemlélő volt Budapesten. 1932-től töltötte be HORTHY kormányzó fősegédtiszt posztját. Tábournoki kinevezését GERLÓCZY csak 1944. január 1-én kapta meg.

A meghallgatás során ezt közölte:

„Ha arról esik szó, hogy én miként jöttem át az önök oldalára, akkor erre két szóval lehet válaszolni: a németek – disznók. HORTHY javait gondoztam, pénzügyeit intéztem. Október 14-én két nap eltávozást kértem HORTHYTÓL arra, hogy a saját birtokomra utazzam. Október 15-én, otthonomban hallottam HORTHY kormányzó rádióüzenetét az Oroszország elleni harci cselekmények beszüntetéséről. A következő napon, október 16-án, 16.30-kor Székesfehérvárról Felsőtarnócra, hozzám, a birtokomra jött két gestapós tiszt és egy magyar csendőrtiszt, s letartóztattak. Amikor engem gépkocsival Budapestre szállítottak, a rendőrségen nekem azt mondták, hogy mindössze néhány órán át leszek őrizetben azért, hogy tanúvallomást tegyek.

Azonban 26 napot ültem börtönben, de semmiféle kihallgatásra nem hívtak. Ekkor, október 17-én HORTHY régenst a családjával együtt a gestapósok, külön vonattal Németországba vitték. A kormányzóval együtt utazott öt fő a családjából, köztük a fia is, aki október 15-én megsebesült a kezén. HORTHYT először Bécsbe vitték, majd Salzburg környékére.

A börtönbeli elzárásomból BEREGERY hadügyminiszternek jelentést tettem, amelyben kifejtettem, hogy letartóztatásom miatt nehéz helyzetbe kerültem, hiszen nem tudok eleget tenni a közvetlen munkámnak. Arra kértem a hadügyminisztert, hogy a posztomra vezényeljen ki valaki mást. A hadügyminiszter erről beszámolt HORTHYNAK. A kormányzó azt válaszolta, hogy nekem kell folytatnom a munkát, s hogy javainak kezelésére senki mást nem fog kinevezni. A kormányzó ezen nyilatkozata nyomán, november 11-én engem szabadon engedtek a börtönből és lehetővé tették a munkám folytatását, azonban a németek minderről nekem semmiféle iratot nem akartak kiállítani. Erre az időre már megalakult SZÁLASI kormánya, amellyel én nem akartam semmiféle kapcsolatot, s ezért két hónap betegszabadságra mentem. November 12-én a saját birtokomra érkeztem. Az oroszok váratlanul támadni kezdtek és sebesen haladtak a házam felé. Ennek dacára szilárdan eltökéltem, hogy nem megyek Németországba és a feleségemnek nyíltan megmondtam, hogy átállok az oroszok oldalára, mivel én elég jól tudom, mi az hogy németek. December 4-én átjött hozzám egy német hadnagy a tüzérezredtől és szállást kért tőlem a törzse számára. Az elszállásolt németek ragaszkodtak ahhoz, hogy ne maradjak a birtokon, hanem velük együtt távozzak. Erre azt válaszoltam, hogy szabadságon vagyok, azt teszek, amit akarok. És, hogy többé ne zaklassanak, elbújtam a kastélyom pincéjében, miközben a feleségemnek azt kellett mondania mindenkinek, hogy én Budapestre utaztam. December 5-én egy 15-20 Tigrisből álló német tank egység érkezett hozzánk. Az alakulat tisztjei is azt követelték a feleségemtől, hogy hagyja el a birtokot, adtak neki 10 gépjárművet a holmiknak. A német tiszt az azt mondták a feleségemnek, hogy ha itt marad, akkor az oroszok megölik. A feleségem azonban kategorikusan megtagadta az elutazást, arra hivatkozva, hogy velem abban maradt, hogy megállapodtuk: Felsőtarnócon marad.

December 7-én, este 5 órakor a német tankok elmentek és két órával később a kastélyba orosz katonák jöttek, eléjük mentem a fogadásukra és bemutatkoztam nekik.

Vártuk az oroszok érkezését. Ebben látjuk a megmenekülésünket. A németek megsemmisítenek bennünket, mindent felégetnek. A németek mindig az bizonygatták, hogy a Vörös Hadsereg idejöttével, az oroszok majd mindent elpusztítanak, megerősököljék az asszonyokat, rabolnak, gyűrével együtt vágják le az ujjakat, azonban ténylegesen magam is láttam, hogy a németek mit művelnek. Nem egyszerűen elrabolták a javaimat, elhajtották 97 szarvasmarhát, a 270 darabos sertés törzsállományt, 190 malacot, anélkül, hogy egyetlen pengőt fizettek volna értük, és semmiféle iratot nem adtak az elkobzásról, hanem vadállati módon leszámoltak a magyar lakossággal is. Három hete Budapesten zsidó nőket és gyermekeket lőttek agyon az egyik Duna-hídon, majd áldozataik holttesteit a vízbe hajították. Budapesten a németek összereltek 400 lakost, köztük sok gyermeket és SZÁLASI katonáinak őrizete alatt, gyalog a 100 km-re levő Komáromba hajtották őket, s útközben sok szerencsétlent agyonlőttek. A magyar nép elleni hasonló kegyetlenkedések közepette a németek több ország közvéleményét Magyarország ellen próbálják fordítani. Svájcban például német propaganda filmet mutatnak be arról, hogy állítólag Magyarországon vagonokba zsúfolnak 60-70 embert, majd két edényt adnak be a vagonba, az egyiket víz tárolására, a másikat a természetes szükségletekre, utána rájuk zárják az ajtókat és egy ilyen szerelvényt, úgymond Szegedről Lengyelországba indítanak. Az ilyen képsorok bemutatása után, amelyek a magyar viszonyokat láttatják, a következő film arról szól, hogy a németek miként gondoskodnak a rabokról. Az emberekkel zsúfolt vagonok feltároló ajtóit előtt az állomásokon fehér köpenyes nővérek jelennek meg, hogy segítsenek a betegeknek. A raboknak forró német kávét adnak, s.t.b.

A legnagyobb sajnálatomra Magyarországon úgy alakult, hogy több felelős állami posztot a németek foglaltak el, s nemzetiségüket eltitkolva, magyarnak adták ki magukat. Például a mostani hadügyminiszter és vezérkari főnök Beregfy vezérezredes, ténylegesen német, ráadásul magyarította a családnevét, eredetileg BERGERNEK hívják.

Teljességgel ugyanilyen, analóg helyzetben volt Dezső László vezérezredes, a 2. hadsereg parancsnoka, aki álcázásként, szintén megváltoztatta a családi nevét, valójában LAUCSEKNAK hívják. Ha a svábok nem ragadták volna magukhoz a hatalmat, Magyarország sohasem harcolt volna Oroszország ellen. Maga Szálasi a németek ügynöke a magyar vezérkarban. Annak idején, amikor még csak egyszerű vezérkari őrnagy volt, fasisztabarát és antiszemita agitáció miatt volt elítélve. A hadbíróóság 3 év börtönbüntetésre ítélte, s a büntetését Szegeden töltötte le. A németek szigorú ellenőrzés alá vonták a magyar hadsereget. 2. hadseregünk Kurszk alatti szétverése után, minden törzshöz német tiszteket vezényeltek a parancsok végrehajtásának ellenőrzésére. Ezek az ellenőrök most is ott vannak a magyar hadseregben. Minden vezető poszton a dandárparancsnoktól a hadsereg parancsnokig ott ülnek SZÁLASI megbízottai.

A magyarok többsége azonban becsületes, bátran elmondható, hogy a főtisztek 95%-a HORTHY oldalán áll, HORTHY tekintélye és népszerűsége a magyar nép körében is hatalmas. Megkérdezheti ebben a házban az idős hölgyet, e ház gazasszonyát – azt fogja felelni: csak HORTHY.

Október 2-án vagy 3-án SZÁLASI volt HITLERNÉL, aki figyelmeztette őt, legyen résen, mivel HORTHY rövidesen felhívást tesz közzé a rádióban, s abban bejelenti készségét a béketárgyalásokra vonatkozóan. Ezt az értesülést HITLERNEK László vezérezredes, a 2. magyar hadsereg parancsnoka adta HITLERNEK, mivel hallotta, hogy Vörös János vezérezredes, a magyar honvédség vezérkari főnöke, aki már átrepült az oroszok oldalára, kiadta a megfelelő parancsokat Uttasy ezredesnek, HORTHY október 15-én elhangzó rádiófelhívására vonatkozóan. Az ezredest októberben Aradra küldték az orosz

parancsnoksággal folytatandó béketárgyalásokra. Így HORTHY ellenségei mindenről előre tudtak, felkészültek és a régens kísérlete a katonai cselekmények abbahagyására kudarcot vallottak.

Sorsom fonala mentén haladva, HORTHY régens fősegédtisztjeként szolgálva, háromszor jártam vele HITLERNÉL. Először 1938 augusztusában Kielben. HORTHY felesége „keresztanyaként” volt hivatalos a Prinz Eugen német cirkáló vízre engedésekor. Hitler akkor bennem jó benyomást keltett, eléggé élénk volt, teljesen nyugodt és normális embernek nézett ki.

A régenssel második alkalommal HITLERNÉL 1943. április 19-én voltam. Ekkor a titkos kastélyában fogadott bennünket, a Salzburg környéki Klessheimben. HITLER ebben a kastélyban fogadta az összes külföldi állami vezetőt. Ott fogadta MUSSOLINIT, BORISZ cárt, HORTHY-t és másokat. Naponta 12 órakor HITLER főhadiszállásán értekezlet volt. Az első jelentést Jodl tábornok tette a front helyzetéről, majd a légi parancsnokságának képviselője és az admirális képviselője jelentett. Utánuk, végül HITLER mondott összegzést. Azon a napon, 1943. április 19-én, HITLER a következőket mondta: „Sztálingrádnál velünk valami borzasztó dolog történt, de másodszor ilyesmi többé nem történik meg. A német hadsereg célja jelenleg az, hogy az oroszokat a lehető legtávolabb tartsuk a német határoktól. Ki kell egyenesítenünk a frontot. Ha szükséges oda kell adnunk Belorussziát, Ukrajnát, de semmi szín alatt ne merjük odaadni a Kárpátokat, a Baltikumot és nem engedhetjük az oroszokat a Visztulához. Az oroszokat feszültség alatt kell tartani, mivel az orosz hadsereg sem kimeríthetetlen. Minden esetre nagyon fogok örülni annak, ha idén decemberben a német csapatok a Donyecban fognak állni, ahogy most is állnak. Nyugton számunkra most nagyon fontos Tunisz, Pantellaria és Szicília. Ezeket a hídfőállásokat sincs jogunk átengedni az ellenségnek.”

HITLER akkor már nem beszélt semmiféle támadásról, csupán annak módját és eszközeit kereste, hogy miként kerülheti el a szövetségesek csapásait. HORTHY azt kérte HITLERTŐL, hogy ne küldje a magyar csapatokat a frontra, mivel azok rosszul felfegyverezettek és gyengén kiképzettek. HITLER megígérte, hogy nem nyúlnak a magyar hadsereghez 1943. decemberéig.

Nagy hatást gyakorolt rám az éles kontraszt HITLER állapotát tekintve az első találkozókat és a mostanit egybevetve. Kimerült volt, nagyon rosszkedvűnek látszott. Az volt a benyomásom, hogy Németország belpolitikáját illetően HITLER HIMMLER kezében van, a külpolitikában RIBBENTROPRA hallgat, katonai kérdésekben pedig teljes mértékben KEITEL markában van.

Utolsó találkozásunk HITLERREL a legrövidebb volt. Ez 1944. márciusában történt, ugyanabban a kastélyban, Klessheimben. 11.00-kor HORTHY audienciára ment HITLERHEZ, de 45 perc múlva kijött és azt mondta nekem, hogy azonnal indulunk vissza Budapestre.

Azt, hogy miről is beszéltek, végül nem tudtam meg, minden esetre, amíg úton voltunk HITLERHEZ annak meghívására, a német csapatok 27 ponton átlépték a magyar határt és megszállták a Hazámat. Ezen utolsó találkozón, HITLER borzalmasan nézett ki. Teljesen nyomott hangulatban volt, görnyedten járt, szemét szinte lehunyva, lábát húzva, ilyennek még sohasem láttam”

Befejezésül Gerlóczy Gábor vezérőrnagy megírta kérését Tolbuhin elvtársnak a Szovjetunió Marsalljának és felhívást írt a magyar katonáknak, tiszteknek és tábornokoknak arra, hogy álljanak át az orosz csapatokhoz a közös ellenség – a német barbárok – elleni küzdelemre.

A meghallgatást SZTARCSEVSZKIJ g. alezredes, a 4. G. Hadsereg Politikai osztálya 7. alosztályának vezetője végezte.

1944. december 10.

LEGGYAKORIBB RÖVIDÍTÉSEK

SZTAVKA VGK – SZTAVKA VERHOVNOGO GLAVNOKOMANDOVANYIJA – A Legfelsőbb Főparancsnokság Főhadiszállása

A – Armija – Hadsereg

artpozicija – tüzérségi állás

Br – brigada – dandár

Fr. – front

g. – gvaryija – gárda

GABrBM – Gaubicsnaja Artillerijszkaja Brigada Bolsoj Moscsnosztyi – Nagy Teljesítményű Tarack Tüzér Dandár

Gvszd – Gvaryii sztrelkovaja divizija – Gárda lövész hadosztály – Glho

Gvszp – Gvaryii sztrelkovüj polk – Gárda lövész ezred – Gle

IPTAP - истребительно-противотанковый артиллерийский полк – romboló-harckocsielhárító tüzér ezred

Kieg. pk. – kiegészítő parancsnokság

Np - nabljudatyelnüj punkt – megfigyelő állás

PTAB – protyivotankovaja aviacionnaja bomba – tankelhárító kumulatív légibomba

PABr – pusecsnaja artyillerijszkaja brigada /152 mm/ - ágyús tüzér dandár /152mm/

PVO – protyivo vozdusnaja oborona – légvédelmi tüzérség

RSz – raketnüje szoegyinyenyija – rakétás egységek (reaktív lőszeres Katyusák, Sztálin-orgonák)

SAD – Sturmovaja aviacionnaja divizija – csatarepülő légihadosztály

SAP – Sturmovoj aviacionnüj polk – csatarepülő légiezred

szd – sztrelkovaja divizija – lövész hadosztály – lho

szp – sztrelkovüj polk – lövész ezred – le

t. – tovariscs – elvtárs – et.

UkrF – Ukrainszkij Front – Ukrán Front

VA – Vozdusnaja Armija – Légi Hadsereg

VKP/b - ВКП(б) Всесоюзная коммунистическая партия (большевиков) 1925–1952 között a szovjet kommunista állampárt hivatalos elnevezése: Összövetségi Kommunista /bolsevik/ Párt ÖK/b/P